

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ AÇISINDAN
TÜRKİYE'DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ

Bahadır GÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

KONYA-2014

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Bahadır GÜL

ÖZET

Siyasi iktidarların egemenliklerini sürdürebilmeleri ve şiddet kullanmaksızın politikalarını uygulayabilmeleri için yönetilen halk nazarında meşruiyetlerini sağlamış olmaları gerekmektedir. Geçmişte iktidarlar meşruiyetin kaynağı olarak ya dini ya da gelenekleri referans almıştır. Günümüz modern demokrasileri açısından ise meşruiyetin referans noktası yönetilen halkın bizzat kendisidir. Halk, yapılan seçimler aracılığıyla kendisini belirli bir süreliğine yönetecek olan iktidarı belirlemektedir.

Yapılan seçimlerin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için serbestlik, eşitlik, genel oy, gizli oy ve eşit oy gibi bazı temel kriterlerin yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bu kriterleri sağlayan seçimlerin ne şekilde yapılacağı ve sonuçlarının hangi esaslara göre tasnif edilerek sandalyelere dönüştürüleceği sorusu, üzerinde uzun yıllardan beri tartışılan ancak ideal bir cevabı bulunamayan bir sorudur. Bu soru; en fazla oy alanın seçildiği çoğunluk sistemleri, seçime katılanların aldıkları oy oranında temsil imkânı bulmasını sağlayan nispi temsil sistemleri ve bu ikisinin çeşitli oranlarda karıştırılmasıyla ortaya çıkan karma sistemler olmak üzere temelde üçe ayrılan seçim sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Seçimler sonucunda ulaşılmak istenen nihai hedef, istikrarlı bir yönetimin oluşmasının yanı sıra farklı siyasi görüşlerin, aldıkları oy oranında parlamentoda temsil imkânı bulabilmesidir. Birbirleriyle çelişen bu iki olgunun bir arada sağlanabilmesinin güçlüğü, Türkiye açısından farklı seçim sistemlerinin dönem dönem tercih edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yapılan bu çalışmada genel olarak literatürdeki seçim sistemlerine değinildikten sonra, Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinin yönetim istikrarının sağlanması noktasındaki etkinliği tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Seçim, seçim sistemleri, yönetimde istikrar, demokrasi

SUMMARY

Governments should necessarily gain their legitimation in the opinion of public in order to maintain their sovereignty and enforce their rules without using violence. In the history the governments took reference either religious traditions or ordinary traditions as the source of legitimation. However, according to today's modern democracies, it is the public's own self who is the reference point of legitimation. By the elections, the public determines the government which is going to govern for a specific time.

To describe an election as fairly democratic, there must be some specific criteria's such as freedom, equality, general vote, secret vote, equal vote etc. Hence, the questions of how to organise elections in respect of these criteria's and how to realize the value of votes and to convert them into the chairs have always been a major problem.

This question has created variation of election systems which are based on three divisions: Majority rule, proportional representation and complex systems which combine these two systems.

The final result which is intended to reach at the end of the election is having a stable government in addition to have different political point of views in the parliament in respect of their proportions. Therefore in Turkey, the difficulty of combining these two contradicting facts is caused to prefer different election systems at times.

In this discourse first we had an overlook at the election systems in general. Subsequently, mentioned about the efficacy of election systems regarding to the point of government stability.

Key Words

Election, election systems, stability of government, democracy

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B.D.	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
A.g.e.	ADI GEÇEN ESER
AKP	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
ANAP	ANAVATAN PARTİSİ
AP	ADALET PARTİSİ
ATP	AYDINLIK TÜRKİYE PARTİSİ
BBP	BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ
BDP	BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ
Bkz.	BAKINIZ
BP	BARIŞ PARTİSİ
BTP	BAĞIMSIZ TÜRKİYE PARTİSİ
CGP	CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
CKMP	CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ
CMP	CUMHURİYETÇİ MİLLET PARTİSİ
Çev.	ÇEVİREN
DBP	DEMOKRASİ VE BARIŞ PARTİSİ
DEHAP	DEMOKRATİK HALK PARTİSİ
DEPAR	DEĞİŞEN TÜRKİYE PARTİSİ

DP	DEMOKRAT PARTİ
DSP	DEMOKRATİK SOL PARTİ
DTP	DEMOKRAT TÜRKİYE PARTİSİ
DYP	DOĞRU YOL PARTİSİ
EMEP	EMEĞİN PARTİSİ
FP	FAZİLET PARTİSİ
GP	GÜVEN PARTİSİ
HADEP	HALKIN DEMOKRASİ PARTİSİ
HEPAR	HAK VE EŞİTLİK PARTİSİ
HP	HALKÇI PARTİ
HSP	HALKIN SESİ PARTİSİ
HYP	HALKIN YÜKSELİŞİ PARTİSİ
IDP	ISLAHATÇI DEMOKRASİ PARTİSİ
İP	İŞÇİ PARTİSİ
LDP	LİBERAL DEMOKRAT PARTİ
MÇP	MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ
Md.	MADDE
MDP	MİLLİYETÇİ DEMOKRASİ PARTİSİ
MHP	MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
MMP	MİLLİYETÇİ MUHAFAZAKÂR PARTİ
MP	MİLLET PARTİSİ

MSP	MİLLİ SELAMET PARTİSİ
ÖDP	ÖZGÜRLÜK VE DAYANIŞMA PARTİSİ
RP	REFAH PARTİSİ
S.	SAYFA
SHP	SOSYALDEMOKRAT HALKÇI PARTİ
SİP	SOSYALİST İKTİDAR PARTİSİ
SP	SAADET PARTİSİ
TBP	TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ
TİP	TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
TKP	TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ
YDH	YENİ DEMOKRASİ HAREKETİ
YDP	YENİDEN DOĞUŞ PARTİSİ
YP	YENİ PARTİ
YTP	YENİ TÜRKİYE PARTİSİ

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo-1 Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi.....	27
Tablo-2 Nispi Temsilin d'Hondt Uygulaması.....	38
Tablo-3 Bağımsızlığını 1945 ile 1979 Yılları Arasında Elde Eden Doksan Üç Ülkenin ve Bunlardan 1980-1989 Arasında Sürekli Demokrasi Olarak Kalan Ülkelerin Rejim Tipi.....	52
Tablo-4 1967-1976 yılları arasında hükümet sistemleri ve yürütme dayanıklılığı.....	53
Tablo-5 Çok Partili Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri.....	62
Tablo-6 1950 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	64
Tablo-7 1954 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	65
Tablo-8 1957 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	66
Tablo-9 1961 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	68
Tablo-10 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	69
Tablo-11 1969 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	70
Tablo-12 1973 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	71
Tablo-13 1977 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	72
Tablo-14 1983 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	73
Tablo-15 1987 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	74
Tablo-16 1991 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	75
Tablo-17 1995 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	76
Tablo-18 1999 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	77
Tablo-19 2002 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	78
Tablo-20 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	79
Tablo-21 2011 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları.....	80

Bilimsel Etik Sayfası.....	ii
Özet.....	iii
Summary.....	iv
Kısaltmalar Listesi	v
Tablolar Listesi	viii
İçindekiler.....	ix
YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ AÇISINDAN TÜRKİYE’DE UYGULANAN SEÇİM SİSTEMLERİ.....	i
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM SİYASAL İKTİDAR	4
1.1.Siyasal İktidarın Meşruluğu	5
1.1.1.Teokratik Teoriler	5
1.1.2.Demokratik Teoriler	6
1.1.2.1.Milli Egemenlik (Millet Egemenliği) Teorisi	6
1.1.2.2.Halk Egemenliği Teorisi.....	7
1.1.3.Max Weber’in Meşru İktidar Tipolojisi	7
1.1.3.1.Geleneksel İktidar.....	8
1.1.3.2.Karizmatik İktidar	8
1.1.3.3.Hukuki (Akılcı-Ussal) İktidar	9
2. BÖLÜM DEMOKRASİ.....	10
2.1. Demokrasi Türleri.....	12
2.1.1 Doğrudan Demokrasi	12
2.1.2. Temsili Demokrasi.....	12
2.1.3. Yarı Doğrudan Demokrasi.....	13
2.1.4. Yarı Temsili Demokrasi	13
2.2. Demokrasinin Temel Koşulları.....	14
2.2.1. Seçimle Belirlenmiş Memurlar	14
2.2.2. Özgür Adil ve Sık Sık Yapılan Seçimler	14
2.2.3. İfade Özgürlüğü.....	15

2.2.4. Alternatif Bilgilenme Kaynaklarına Erişim	15
2.2.5. Kurumsal Özerklik	15
2.2.6. Vatandaşların Dâhil Edilmesi	15
3. BÖLÜM SEÇİM KAVRAMI	16
3.1. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi	16
3.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy Hakkı	17
3.1.2. Yeteneğe Bağlı Oy Hakkı	17
3.1.3. Cinsiyete Bağlı Oy Hakkı	18
3.1.4. Irk Ayrımına Dayalı Oy Hakkı	18
3.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri	18
3.2.1. Serbestlik İlkesi	18
3.2.2. Eşit Oy İlkesi	19
3.2.3. Gizli Oy İlkesi	19
3.2.4. Genel Oy İlkesi	20
3.2.5. Bireysellik İlkesi	20
4. BÖLÜM SEÇİM SİSTEMLERİ	22
4.1. Seçim Sistemleriyle İlgili Temel Kavramlar	23
4.1.1. Seçim Çevresi	23
4.1.2. Tek ve Çift Dereceli Seçim	24
4.1.3. Tek İsimli ve Liste Usulü Seçim	24
4.1.4. Değişmez Sayı ve Nüfus Esası	24
4.2. Seçim Sistemlerinin Sınıflandırılması	25
4.2.1. Çoğunluk Sistemleri	25
4.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	25
4.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi	27
4.2.1.3. Listeli Çoğunluk Sistemi	30
4.2.1.4. Tercihli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	31
4.2.1.5. Çoğunluk Sistemlerinin Değerlendirilmesi	32
4.2.2. Nispi Temsil Sistemleri	33
4.2.2.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil	35

4.2.2.1.1. En Yüksek Artık Sistemi.....	35
4.2.2.1.2. En Yüksek Ortalama Sistemi	37
4.2.2.1.3. D'Hondt Sistemi.....	37
4.2.2.2. Tam Olarak Uygulanan Nispi Temsil	38
4.2.2.2.1. Nispi Temsilin Saf Şekli / Milli Seçim Sayısı	39
4.2.2.2.2. Milli Bakiye / Ulusal Artık Sistemi	39
4.2.2.2.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi	40
4.2.2.3. Nispi Temsil Sistemlerinin Değerlendirilmesi	40
4.2.3. Karma Sistemler.....	41
4.2.3.1. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi	42
4.2.3.2. Çift Oylu Alman Sistemi	42
4.2.3.3. Çift Barajlı Türk Sistemi.....	43
5. BÖLÜM YÖNETİMDE İSTİKRAR - SİYASAL İSTİKRAR.....	44
5.1. Başkanlık Sistemi.....	44
5.1.1. Başkanlık Sisteminin Faydaları.....	47
5.2. Yarı-Başkanlık Sistemi.....	48
5.3. Parlamenter Sistem	50
5.4. Sistemler Arası Karşılaştırma	52
5.5. Türkiye'de İstikrar Olgusu	54
6. BÖLÜM TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ UYGULAMALARININ SİYASAL İSTİKRARA ETKİLERİ.....	57
6.1. Osmanlı Devletinde Seçimler	57
6.1.1. Birinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler	57
6.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler.....	58
6.1.3. Kurtuluş Savaşı Döneminde Seçimler	59
6.2. Cumhuriyet Döneminde Seçimler	60
6.2.1. Tek Partili Dönemde Seçimler	60
6.2.2. Çok Partili Dönemde Seçimler.....	61
6.2.2.1. Çoğunluk Sisteminin Uygulandığı Dönem	63
6.2.2.1.1. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri.....	63
6.2.2.1.2. 1954 Milletvekili Genel Seçimleri.....	64

6.2.2.1.3. 1957 Milletvekili Genel Seçimleri.....	65
6.2.2.2. Nispi Temsil Sisteminin Uygulandığı Dönem.....	67
6.2.2.2.1. 1960-1980 Arasındaki Dönem	67
6.2.2.2.1.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri.....	67
6.2.2.2.1.2. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri.....	68
6.2.2.2.1.3. 1969 Milletvekili Genel Seçimleri.....	70
6.2.2.2.1.4. 1973 Milletvekili Genel Seçimleri.....	70
6.2.2.2.1.5. 1977 Milletvekili Genel Seçimleri.....	71
6.2.2.2.2. 1980 Sonrasındaki Dönem.....	72
6.2.2.2.2.1. 1983 Milletvekili Genel Seçimleri.....	73
6.2.2.2.2.2. 1987 Milletvekili Genel Seçimleri.....	73
6.2.2.2.2.3. 1991 Milletvekili Genel Seçimleri.....	74
6.2.2.2.2.4. 1995 Milletvekili Genel Seçimleri.....	75
6.2.2.2.2.5. 1999 Milletvekili Genel Seçimleri.....	77
6.2.2.2.2.6. 2002 Milletvekili Genel Seçimleri.....	78
6.2.2.2.2.7. 2007 Milletvekili Genel Seçimleri.....	79
6.2.2.2.2.8. 2011 Milletvekili Genel Seçimleri.....	80
7. BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	82
KAYNAKLAR	85

GİRİŞ

İnsanoğlunun belki de bugüne kadar icat ettiği en önemli varlık devlettir. Zira insanlar, oluşturulan bu kurum sayesinde bir arada yaşamayı başarabilmişlerdir. İnsanlar arasında çıkan anlaşmazlıklar bu kurum sayesinde çözüme kavuşturulmuş ve yine bu kurum insanların en temel ihtiyaçlarından olan güvenliği sağlayabilmiştir. Bireylerin tek başlarına sahip olamayacağı bir güce, yani otoriteye sahip olan devlet, bu gücünü üzerinde önceden anlaşıldığı varsayılan kurallar çerçevesinde kullanabilmektedir. Fiziksel bir varlığa sahip olmadığı için devletin sahip olduğu bu yaptırım gücü yine insanlar tarafından kullanılmaktadır. Ancak esas sorun bahsi geçen bu devlet otoritesinin yani siyasal iktidarın kim ya da kimler tarafından kullanılacağına ortaya çıkmakta ve “siyasal iktidarın meşruiyet sorunu” olarak adlandırılmaktadır.

Çağdaş toplumlarda -ve elbette Türkiye'de de- yöneticilerin meşru olarak siyasal iktidara sahip olabilmesinin yolu demokratik seçimlerden geçmektedir. Demokratik ülkelerde; tercih edilen hükümet sistemi, seçim sistemi, ülkenin sosyolojik, demokratik, kültürel ve ekonomik yapısı gibi unsurlara bağlı olarak siyasal yönetimde istikrarsızlıklar ortaya çıkabilmekte ya da istikrar sağlanabilmektedir.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki demokrasi ve iktidar kavramları irili ufaklı tüm örgütler için kullanılabilir kavramlardır. Öyle ki yönetim mekanizmasının var olduğu her yerde yöneticilerin sahip olduğu bir iktidardan ve bu yöneticilerin iktidarı ele geçiriş şekline göre de demokrasinin varlığından ya da yokluğundan söz edilebilir. Yapılan bu çalışmanın konusu gereği iktidar ve demokrasi kavramları ve ileride buna benzeyen kavramlar-küçük çaplı örgütler için değil, tüm örgütlerin babası olan devlet ve bu devletin egemenlik alanında yaşayan halkın tamamını ilgilendirecek şekilde, kısacası siyasal anlamda kullanılmaktadır. Yeri gelmişken devletin ortaya çıkışı gibi içinden çıkılmaz tartışmalara girmeksizin, devlet hakkında birkaç şey söylemekte fayda vardır.

Devletin bütün unsurlarını bir araya getirerek ortaya konacak bir tanımlama, aslında onun “ne olduğunu” bize “anlatmaya” yetmeyecektir. Devlet ne sadece ülkedir, ne insan topluluğudur, ne iktidardır, ne siyasal ve hukuki düzendir, ne de

bunların bir toplamı veya sentezidir. Devlet, bunların dışında ve ötesinde gözle görülmeyen, elle tutulmayan soyut bir kavramdır.”¹

Devlet hemen hemen bütün güç ve iktidarlara egemen olan bütünsel bir üst iktidardır, bu iktidarlar arasında egemen bir hakemdir, aynı zamanda diğer iktidarların otorite biçimlerinin bir yansımasıdır.²

Devletin varlığından söz edebilmek için üç koşulun bir arada bulunması gerekmektedir. Bunlardan birincisi, devlet yetkilerinin kullanıldığı, sınırları belli bir arazi parçası olan ülkedir. İkincisi, devlet yetkilerinin, yönetenler aracılığı ile yönetilenler üzerinde kullanıldığı ve bireylerden oluşan halk topluluğudur. Nihayet üçüncüsü, devletin zorlama gücünün elinde bulunduran siyasi ve hukuki bir teşkilat oluşudur. Bu unsurlardan hareket ederek “devlet, belli bir arazi parçası üzerinde ve belli bir topluluk üzerinde teşkilatlı zorlama gücüne sahip bir kurum” olarak tanımlanabilir.³

Devlet fikrinin oluşturulması, iktidarın kişisellikten sıyrılıp kurumsallaşmaya geçişini belirler. Bu evrim sonucunda insanlar artık bir şefe, bir derebeyine, bir hükümdara değil, fakat onların fizik varlıklarının üstünde ve ötesinde adına “devlet” denilen sürekli soyut bir varlığa itaat edeceklerdir.⁴

Yapılan bu çalışmada Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinin 1982 Anayasasında da yer alan “yönetimde istikrar” ilkesi açısından doğurduğu sonuçlar incelenecektir. Ancak konu bütünlüğünün sağlanması bakımından ilk bölümde, devlet yönetiminde siyasal iktidarın ne olduğu ve nasıl meşruiyet elde ettiği incelenecektir.

İkinci bölümde, siyasal iktidarın günümüzde meşruiyetini dayandığı demokrasi kavramı üzerinde durulacaktır. Demokrasinin ne olduğunun yanı sıra demokrasi türleri ve demokrasinin temel koşullarının neler olduğu konularına kısaca değinilecektir.

Üçüncü bölümde, seçim kavramı üzerinde durulacak, ayrıca seçme hakkının tarihsel gelişimi ve seçme hakkının demokratik ilkelerinin neler olduğu konusuna değinilecektir.

¹ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s.35-36

² Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınevi, İstanbul, 2000, s.339

³ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2003, s.113

⁴ Kapani, a.g.e.,36.

Dördüncü bölümde, seçim sistemlerinin demokrasi açısından ifade ettiği öneme değinildikten sonra literatürde yer alan seçim sistemlerinin yanı sıra ülkemizde de çeşitli dönemlerde uygulama alanı bulan seçim sistemleri kategorik olarak incelemeye tabi tutulacaktır.

Beşinci bölümde, yönetimde istikrarın ne olduğu sorusu üzerinde durulacak ve Türkiye penceresinden istikrar olgusu mercek altına alınacaktır. Ayrıca başkanlık sistemi ve parlamenter sistemlerin yürütme dayanıklılığı konusundaki etkinliği de tablolar yardımıyla incelenecektir.

Altıncı Bölümde, Türkiye’de seçim sistemi uygulamalarının siyasal istikrar üzerindeki etkileri, tarihsel süreç içerisinde Osmanlı döneminden başlanarak günümüze değin yapılan milletvekili genel seçim sonuçları veri alınarak incelenecektir.

Yedinci ve son bölümde ise yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmada birincil ve ikincil veriler kullanılmış olup anayasa ve kanun metinlerinin yanı sıra kütüphane araştırmasına önem verilmiştir. Araştırmada yöntem olarak tümdengelim metodu kullanılmıştır.

1. BÖLÜM SİYASAL İKTİDAR

İktidarla ilgili teoriler siyaset bilimi disiplinine ait olanlar ile sosyolojiden kaynaklananlar olarak ikiye ayrılır.⁵ İktidar; toplumsal örgütlenme içinde piramidin üst basamağında olanın, alt basamaklıları kendi iradesi doğrultusunda yönetme, yönlendirme denetleme ve davranırabilme, kendi kendine davranabilme, yapabilme ve başkalarına emretme, yaptırabilme gücüdür.⁶ Bu tanımdan hareketle iktidar olgusunun çok geniş bir kullanım alanı olduğu söylenebilir. David Easton'un da isabetle belirttiği gibi, bir aile, dernek ya da çete içinde sırf bir kişi veya bazı kişiler diğerlerinin davranışlarını kontrol edebiliyor diye politika bilimi bu gruplar içindeki "iktidar olgusu" ile ilgilenmez.⁷ Siyasal iktidar, egemen iktidar olarak tanımlanabilir ve bu egemenlik özelliği ancak devletin en yüce otoritesi tarafından taşınabilir ve diğer bütün otoriteler onun iktidarına tabidir.⁸

Siyasal iktidarı diğer iktidar türlerinden ayıran özellikler şu şekilde sıralanabilir.⁹

a-Siyasal iktidar, kendi dışında hiçbir topluluğa tabi olmayan bir toplumsal örgütlenmenin tepe noktasıdır.

b-Siyasi iktidar, belli bir toprak parçası üzerinde, sınırlanmış yetkiye sahiptir ve bu sınırlar içinde faaliyette bulunan bütün kişi ve gruplar siyasal iktidara tabidir.

c-Siyasi iktidar, kendi sınırları içinde(egemenlik alanı içinde) almış oldukları kararlara uyulmasını sağlayacak bir kamu gücüne sahiptir, daha doğrusu güç kullanma tekeline sahiptir. Başka bir deyişle alanı içinde baskı ve zor güçlerini kullanma tekeline sahiptirler. Kendi üstünde ve karşısında zor gücü tanımazlar ve izin vermezler. Siyasi iktidarın kaynağı baskı ve zor gücüne dayanırken diğer örgütler toplumsal ve hukuksal ilişkilere dayalıdır.

Buradan hareketle siyasal iktidar; mülkiyeti düzenlemek ve korumak için ölüm cezası dâhil diğer bütün daha hafif cezaları da içeren yasa yapma hakkı ve toplumun

⁵ Barry Norman P., **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, s. 117

⁶ Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.32

⁷ Kapani, a.g.e. 48

⁸ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s.134

⁹ Sezen, a.g.e. 33

gücünü, bu yasaların uygulanması ve devletin dışarıdan gelecek zararlara karşı savunulması yönünde kullanma hakkı olarak tanımlanabilir.¹⁰

Demek ki, nerede bir toplum varsa, orada bir siyasal iktidar ilişkisi vardır. Çünkü sosyalliğin ortaya çıktığı her yerde kurallar ve kurallara göre davranma zorunluluğu mevcuttur.¹¹

1.1.Siyasal İktidarın Meşruluğu

Yöneticiler, halk üzerinde kurdukları egemenliği yalnızca baskı, şiddet ve güç kullanarak sürekli kılmak eğiliminde olmamışlardır. Bununla birlikte kendi iktidarlarını halkın da kabul edeceği birtakım değerlere dayandırma gereği duymuşlardır. Eski çağlarda meşruiyeti sağlamak için dini referans alan teokratik teoriler ortaya atılmış, daha sonraları ise bunu demokratik teoriler izlemiştir.

1.1.1.Teokratik Teoriler

Siyasal iktidarın meşruluk temeli önceleri gökyüzünde, Tanrıda ve kutsal kaynaklarda aranmıştır.¹² Buna göre; Tanrı bazı insanları toplumu ya da çoğunluğu yönetmeleri için bilgi, beceri ve yeteneklerle donatmıştır.¹³İktidarı doğrudan doğruya Tanrının belirlediğini savunan görüşler olduğu gibi, iktidarın Tanrı tarafından doğrudan değil fakat onun isteği doğrultusunda belirlendiğini savunan görüşler de vardır. Hatta bazen krallar Tanrı olmak iddiasında bulunmuştur. Mısır Firavunları bunun en çarpıcı örneğidir. Dini inançların toplum üzerinde son derece etkili olduğunun farkında olan iktidarlar, aldıkları kararları dini temellere dayandırarak meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Bunun en yakın örneği Osmanlı İmparatorluğundaki şeyhülislamlık ve fetva müessesesidir. Aynı zamanda halife olan padişahlar emir ve kararlarını şeyhülislamdan aldıkları fetvaya dayandırarak meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Kısacası teokratik görüşlere göre, ister Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi, ister ilahi gereksinme gereği bir "Yeryüzü Tanrısı" olsun,

¹⁰ John Locke, **Hükümet Üzerine İkinci Deneme**, Çev:Fahri Bakırcı, Babil Yayınları, Ankara, 2004, s.3

¹¹ Nihat Bulut, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.23

¹² Kapani,a.g.e. 68

¹³ Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, s.14

hükümdar ya da önder, iktidarın meşruluğunu halkın çoğunluğundan değil, fakat insanüstü niteliklerden almaktadır.

Siyasal iktidarın ve kararlarının inanca dayalı olarak meşrulaştırılması, özellikle Avrupa'da ruhban sınıfının güçlenmesine ve siyasal iktidar üzerinde baskı unsuru oluşturmaya neden olmuştur. Bu baskıdan kurtulmak isteyen iktidarların uzun yıllar süren mücadelesi laiklik anlayışının yaygınlaşmasıyla neticelenmiştir. Bundan sonra ise siyasal iktidarın meşruluğun kaynağını "halkta" ya da "millette" arayan demokratik görüşler yaygınlık kazanmıştır.

1.1.2.Demokratik Teoriler

Teokratik teorilerin aksine demokratik teoriler, iktidarın kaynağını gökyüzünde ya da manevi değerlerde değil, yeryüzünde ve görece maddi değerlerde aramaktadır. Bir başka ifadeyle iktidarlar, egemenliklerini hâlihazırda yönetmekte oldukları topluma dayandırarak meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir.

1.1.2.1.Milli Egemenlik (Millet Egemenliği) Teorisi

Milli Egemenlik Teorisine göre, belli bir zamanda ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı bir manevi kişiliği olan millet¹⁴, kendisini oluşturan bireylerin toplamı değil, fakat onların iradelerinden ayrı, üstün bir varlıktır. Halk, belli bir dönemde yaşamakta olan bireyleri, yani somut bir varlığı ifade ettiği halde, millet belli bir dönemde yaşayanları değil, fakat geçmiş ve gelecek nesilleri kapsayan manevi bir varlıktır.¹⁵

Rousseau tarafından ortaya atılan bu teori kralın mutlak iktidarına karşı gelmekte ve şu iki temel düşünceden hareket etmekteydi¹⁶1-Yöneticiler egemenliğin sahibi değildirler, fakat yalnızca onu kullanmak yetkisini ellerinde bulundururlar. 2-Hiç kimse doğuştan, üstün bir iktidarı kullanma hakkını ileri süremez. Egemenlik, milli topluma ait bir haktır. Bundan böyle kral, iktidarını ancak millet adına kullanabilir.

¹⁴ Kapani, a.g.e. 72

¹⁵ Teziç, a.g.e., 96

¹⁶ A.g.e.,95

1.1.2.2.Halk Egemenliği Teorisi

Tıpkı Milli Egemenlik Teorisi gibi, halk egemenliği teorisi de fikirsel temellerini Rousseau'dan alır. İlk bakışta Millet Egemenliği Teorisi ile aynı gibi görünen bu iki teorinin arasındaki farklarla birlikte açıklamak yerinde olacaktır.

Milli egemenlik teorisinde, egemenliğin soyut bir bütün olarak kendisine manevi kişilik tanınan millete verilmesine karşılık, halk egemenliği teorisinde egemenlik somut olarak belli bir zamanda milli bir topluluğu meydana getiren vatandaşlar kitlesine verilmektedir.¹⁷

Halk egemenliği teorisinde oy kullanmanın bir hak olmasına karşılık (her vatandaşın egemenliğin bir parçasına sahip olması bakımından), milli egemenlik teorisinde bunun bir fonksiyon bir yetki sayılmasıdır. Milli egemenlik teorisinde, fizik varlığı olmayan milletin kendi adına konuşacak sözcüklere, temsilcilere ihtiyacı vardır. “manevi kişi” millet, ancak gerçek kişiler aracılığı ile (ki bunlar seçim yoluyla belirlenir) egemenliği kullanır. Bu da bizi zorunlu olarak temsili sisteme götürür. Halk egemenliğinde ise, gerçek fizik varlığa sahip olan vatandaş kitlesi, gerektiğinde kendi iradesini aracısız ve direkt olarak açıklama imkânına da sahiptir. Bu bakımdan halk egemenliği doktrini, referandum, halkoylaması, plebisit gibi yarı-doğrudan demokrasi yöntemlerinin kullanılmasına elverişlidir.

Milli egemenlik doktrininde kuvvetler ayrılığı ilkesine, ikinci meclis ve kanunların anayasaya uygunluğunun kontrolü gibi fren ve denge mekanizmalarına yer verilebildiği halde, halk egemenliği doktrini halk iradesinin gerçekleşmesini frenleyecek veya geciktirecek nitelikte olan bu gibi anayasal mekanizmalarla pek kolay bağdaşamamaktadır.¹⁸

1.1.3.Max Weber'in Meşru İktidar Tipolojisi

Siyasal iktidarın meşruiyetinin dayanağının ne olduğu konusunda Max Weber'in ortaya attığı otorite tipleri oldukça önemli bir yer tutar. Weber'e göre iktidarın meşruluğu 3 temele dayanır.

¹⁷ Kapani, a.g.e. s.73

¹⁸ A.g.e. 74

1.1.3.1. Geleneksel İktidar

Bu otorite tipinde siyasal iktidar meşruluğunu çok eski zamanlardan beri yerleşmiş olan geleneklerden ve bu geleneklerin kutsallığına karşı duyulan inançtan alır. Yönetilenler, iktidarı geleneklere uygun olarak elinde bulunduran ve kullanan yöneticilerin karar ve buyruklarına itaat etmeyi görev sayarlar.¹⁹ İktidarı kullananlar, geleneksel kurallara göre belirlenir. İktidara sahip olan kişiye, kişisel saygınlığından dolayı değil, fakat yerine getirdiği işlevden dolayı itaat edilir.²⁰ Bu türde bir iktidar ve meşruiyet anlayışında yönetim kişisel ve keyfi özellikler gösterir. Siyasal iktidara geliş ve gidişler kutsanmış geleneklere göre olur ve genellikle de iktidar belli aileler tarafından kullanılır.²¹

1.1.3.2. Karizmatik İktidar

Karizmatik otorite tipinde iktidarın meşruluğu, bir kişinin(liderin) olağanüstü sayılan niteliklerine dayanır. Halk, liderde kutsallık veya kahramanlık, ya da örnek alınacak üstün bir kişilik simgesi gördüğü için ona bağlanır ve yarattığı düzene tam bir uyumla itaat eder. Karizmatik lider, toplumun yerleşmiş düzenine ve geleneklerine -hiç değilse bunların bir bölümüne- karşı çıkarak köklü değişikliklere yönelmesi bakımından genellikle radikal ve devrimci bir karakter gösterir.²² İktidarı elinde bulunduranların gerçekten olağanüstü özelliklere sahip olmaları gerekmez. Önemli olan yönetilenlerin, bir başka ifadeyle itaat edenlerin böyle bir şeyin varlığına inanıyor olmalarıdır.²³

Unutulmamalıdır ki bu iktidar tipinde meşruiyet, liderin kişisel karizmasından kaynaklandığı için liderin ömrüne ya da bu karizmaya olan genel inancın sürekliliğine bağlıdır. Bu bakımdan liderin ölümünden sonra, ne olacağı ise farklılık gösterir. Atatürk örneğinde görüleceği üzere yasal otorite kurulabileceği gibi, Napolyon örneğinde karşılaşılan geleneksel otorite de oluşabilecek muhtemel otorite tipleridir.

¹⁹ A.g.e. 89

²⁰ Teziç, a.g.e., 103

²¹ Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, Beta Basımevi, İstanbul, 2002 s. 110

²² Kapani, a.g.e., 90-91

²³ Dursun, a.g.e., 111

1.1.3.3.Hukuki (Akılcı-Ussal) İktidar

Bu sistemde meşruluk kaynağını hukuktan alır; iktidara itaat onun hukuka uygun olarak kullandığı inancından doğar.²⁴ Burada ne gelenekler, ne kutsallığına inanılan uygulamalar, ne de iktidarı kullananların olağanüstü nitelikleri söz konusudur.²⁵ Yöneticilerin iktidara geliş yolları ve yetkileri, rasyonel normlarla(anayasa ve kanunlarla) açıkça belirtilmiştir. Otorite, ancak belirtilmiş olan yetki sınırları içinde kaldığı ve hukuk düzenine uygun olarak davranıldığı sürece meşrudur.²⁶

Yukarıda sözü edilen meşru iktidar tipolojilerinden günümüzde en yaygın olarak görüleni hukuki iktidar tipolojisidir. Zira çağımızın ileri ülkelerinin tamamına yakını demokrasi rejimini benimsediği iddiasındadır ve buna göre iktidarlar keyfiyetten uzak, anayasa ve yasalarla sınırlandırılmış bir egemenliği kullanmaktadır.

²⁴ Kapani, a.g.e., 90

²⁵ Dursun, a.g.e., 111

²⁶ A.g.e., 90

2. BÖLÜM DEMOKRASİ

Topluluğu yöneten otoritenin dayanağını topluluk içinde görmek fikri, siyasî düşünce kadar eskidir.²⁷ Demokrasi klasikleşmiş tanımıyla halkın iktidarudur. Duverger demokrasinin tarifini idare edenlerin, dürüst serbest seçimler yoluyla idare edilenler tarafından seçildiği rejimdir olarak yapmaktadır.²⁸ Buna göre yasama ve yürütme faaliyetleri doğrudan ya da temsil yoluyla halk tarafından yürütülür. Günümüzde geniş halk kitlelerinin bir araya gelerek yasama faaliyetlerini yürütmesinin fiziki ve ekonomik olarak imkânsızlığı aşikârdır. Ancak aşağıda da değinileceği gibi eski yunan kent devletlerinde halkın doğrudan doğruya bu faaliyetlere katıldığı bir ilkel demokrasi örneği tecrübe edilmiştir.

Eski yunan demokrasisine ilkel denmesinden kasıt, bugün kullanıldığı anlamda bir demokrasinin varlığından söz edilememesidir. Zira kölelik kurumunun var olduğu ve sözü edilen bu kölelerin yurttaş olarak kabul edilmeyerek siyasa yapma sürecine dâhil edilmediği bir durum, çağdaş demokrasiler için kabul edilebilir değildir.

“Demokrasi Üstüne” isimli kitabında Robert Dahl, demokrasinin ne olduğu sorusuna, demokrasinin sağlayacağı faydaları sıralayarak cevap arama yoluna gitmiştir. Dahl’a göre modern demokrasinin faydaları şu şekildedir:²⁹

1. Demokrasi zalim ve kötü diktatörlerin yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olur.
2. Demokrasi vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı ve sağlayamayacağı pek çok temel hakkı sağlamayı garanti eder.
3. Demokrasi vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha fazla kişisel özgürlük sağlar.
4. Demokrasi insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına yardımcı olur.
5. Sadece demokratik bir hükümet, insanların kendi kaderlerini tayin özgürlüklerini yaşayabilmeleri, yani kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsatı tanıyabilir.

²⁷ Georges Burdeau, **Demokrasi –Sentetik Deneme-**, Çev. Bülent Nuri Esen, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1964, s.19

²⁸ Maurice Duverger, **Partiler ve Siyasal Rejimler**, Çev: Ergun Özbudun, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1962, cilt 19, sayı 1-4, s. 96

²⁹ Robert A.Dahl, **Demokrasi Üstüne**, Çev: Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001, s.63-64

6. Sadece demokratik bir hükümet ahlaki sorumlulukların yerine getirilebilmesi için azami fırsatı tanıyabilir.
7. Demokrasi insanı gelişimi mümkün olan herhangi bir alternatifinden daha çok destekler.
8. Sadece demokratik bir yönetim göreceli olarak daha çok politik eşitlik sağlar.
9. Modern temsili demokrasiler birbirleriyle savaşmazlar.
10. Demokratik bir yönetime sahip olan ülkeler demokratik olmayanlardan daha zengindir.

Sıralanan bu faydalarına rağmen unutulmamalıdır ki demokrasi, üzerinde anlaşmaya varılmış “ideal” bir yönetim biçimi değildir. Öyle ki kötü bir yönetim biçimi olarak gördüğü demokrasi hakkında Aristoteles şunları söylemektedir.³⁰

“Oligarşi gibi kötü bir yönetim biçimi olan demokrasinin yöneldiği amaç özgürlüktür. “Demokrasi, herhangi bir bakımından eşit olan insanların, mutlak olarak eşit oldukları düşüncesine dayanır” Demokrasinin dört türü vardır. En iyisi, siyasal haklara sahip olmak için ılımlı bir mülkiyet koşulunun arandığı ve çiftçiler sınıfının ağır bastığı demokrasidir. Burada, devlet yönetimi tümüyle bilgili kişilerin elindedir ve halk sadece iktidarın yasalara uygun olup olmadığını denetleme işleviyle yetinir. İkinci ve üçüncü türde, bütün yurttaşların seçme ve seçilme hakkı vardır ve yasalar her şeyden üstündür. Aralarındaki fark birinin ılımlı demokrasiye, diğerinin aşırı demokrasiye yakın olmasıdır. Demokrasi türleri içinde en kötüsü olan aşırı demokrasi, yasanın yerine halkın egemenliğine dayanır. Halk, yasalarca denetlenmediği için mutlak erke ulaşmayı amaçlar ve bir despot gibi davranır; ancak kendisine yaltaklananları yükseltip onurlandırır. Demagogların cirit attığı böyle bir demokrasinin, bir anayasası bile olduğu söylenmez. Çünkü yasaların egemen olmadığı yerde, anayasa da yoktur”

Her ne kadar Aristoteles bu denli ağır eleştiriler yöneltse de demokrasi günümüzde çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış toplumların ekseriyetle kabul ettiği bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi yönetilenlerin, yönetim mekanizmasına katılabilmesi ve söz söyleme hakkının bulunmasıdır. Ancak yönetilenlerin yönetim faaliyetlerine ne ölçüde katılacağı, aşağıda ifade edilen demokratik sistemlerde farklılıklar göstermektedir.

³⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.362-363

2.1. Demokrasi Türleri

Yönetilenlerin, yönetime katılmada oynadığı rol bakımından ne derece aktif ya da pasif davranacağı konusu aşağıda yer alan farklı demokrasi uygulamalarıyla ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.1.1 Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi halkın yasama faaliyetlerine bizzat katılımını ifade eder. Bu sistemde halk tarafından seçilen ve onun adına faaliyette bulunan bir parlamento yoktur. Ancak halk tarafından seçilen bir hükümet vardır. Hükümet doğrudan doğruya halk tarafından denetlenir ve çıkarılmasını istediği kanunları parlamentonun olmaması sebebiyle halkoyuna sunar.

Doğrudan demokrasinin ilk örnekleri Antik Yunanda ve özellikle Atina Sitesinde görülmüştür.³¹ Atina demokrasisinin en önemli organı Ekklesia adı verilen ve halkın doğrudan katılabildiği halk meclisi idi. Yılda kırktan fazla kez toplanan ve en üstün iktidarı elinde tutan bu meclis toplantılarına yirmi yaşın üzerindeki Atinalı erkek yurttaşlar³² katılabiliyordu. Meclis önemli bazı memurları seçer, kamu düzeninin idamesi için meşru çerçevede gerekli finans, vergilendirme, dış ilişkiler, savaş ilanı, ittifak oluşturma, barış imzalama gibi toplumun mukadderatıyla ilgili bütün konularda kararlar alır, kurallar koyardı.³³

Günümüz çok nüfuslu ve karmaşık yapıli toplumlarında doğrudan demokrasi yönetim modelini uygulayabilmek neredeyse mümkün olmamakla birlikte, İsviçre'nin bazı kantonlarında doğrudan demokrasinin bazı ölçüleri uygulanmaktadır.³⁴

2.1.2. Temsili Demokrasi

Doğrudan demokrasinin siyasal toplumların büyüklükleriyle ilgili olarak uygulanmasındaki sorunlar iktidar yetkisinin temsilciler yoluyla kullanılmasını

³¹ Öztekin, a.g.e. 64

³² Atina'daki "yurttaş" kavramı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ağaoğulları a.g.e.

³³ Dursun, a.g.e. 185

³⁴ Öztekin a.g.e. 64

gündeme getirmiştir. Temsili demokrasi halka ait olan egemenlik hakkının, halkın seçtiği temsilciler tarafından kullanılması durumunu ifade eder.³⁵

Temsili demokrasi millet egemenliği anlayışına dayanır. Temsilciler kendilerini seçenleri değil, tüm milleti temsil ederler. Buna “temsili vekâlet” denmektedir. Bu anlayışta “vekâlet”, her milletvekiline bireysel olarak değil, bütün olarak, milletin kendisini temsil etmesini sağlamak için oluşturduğu organa, yani milletvekillerinin toplandığı parlamentoya verilmiştir.³⁶

Verilen vekâlet genel niteliktedir. Çünkü milletvekili milleti temsil etmekte olup, ortaya çıkabilecek tüm kamusal sorunlara çözüm bularak, genel iradeyi yansıtacaktır. Temsilci, seçmene karşı tamamı ile bağımsız durumdadır. Seçmen pasif durumda kalmakta ve seçme rolünü oynamakla yetinmektedir. Bir kez temsilciyi seçti mi, artık alınacak kararlara, ya da çıkarılacak kanunlara etkili olabilecek imkâna sahip değildir. Bu özelliği dolayısı ile klasik temsili demokrasiye “saf temsili rejim” de denmektedir.³⁷

2.1.3. Yarı Doğrudan Demokrasi

Bu sistem, doğrudan demokrasi ve temsili demokrasi modellerinin uzlaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Doğrudan demokrasi kurumlarının yanına temsili demokrasinin kurumları da katılmıştır. Halk, temsilcilerini seçmekte, parlamento oluşmakta, yasalar parlamento tarafından yapılmaktadır. Ancak temsili demokrasiden ayırt edici yanı önemli konularda kararların bizzat seçmenler tarafından alınabilmesindedir. Vatandaşlar; referandum, halkın vetosu ve halkın kanun teklifi yoluyla egemenliğin kullanılmasına doğrudan katılmaktadır.³⁸

2.1.4. Yarı Temsili Demokrasi

Yarı temsili demokrasi temsili demokrasi ile yarı doğrudan demokrasi arasında bir yönetim biçimidir. Yarı temsili demokraside halk yasama işlemlerine katılmaz. Hâlbuki yarı doğrudan demokraside halk yasa önerme, onu ret ya da onaylama gibi yasama faaliyetleriyle yasama işleminde doğrudan doğruya söz sahibidir. Yarı

³⁵ Dursun a.g.e. 187

³⁶ Teziç a.g.e. 222

³⁷ A.g.e 222

³⁸ A.g.e. 232

temsili demokraside halk parlamentonun feshi ve erken seçim, temsilcilerin azledilmesi, dilekçe verme, danışma referandumu ve politik grevle, yasama organını, etkileyerek yasal düzenlemelerde etkinliği gösterirse de doğrudan yasama işinin içinde değildir.³⁹

Açıklamalardan anlaşılacağı gibi yarı doğrudan demokrasi, yarı temsili demokrasiye oranla daha demokratik bir yönetim biçimidir. Başka bir deyişle yarı temsili demokraside yurttaşlar yönetimle ilgili kararların alınmasına bizzat katılmazlar, yalnızca kararların alınmasını etkiler.⁴⁰

2.2. Demokrasinin Temel Koşulları

Doğrudan demokrasinin uygulamadaki imkânsızlığı, ister istemez bizleri temsili demokrasi üzerine düşünmeye itmektedir. Burada önemli olan soru modern anlamda temsili demokrasiden bahsedebilmek için hangi koşulların varlığı gereklidir. Bu soruya yanıt arayan Dahl, modern anlamda geniş ölçekli bir demokrasiden söz edebilmek için gerekli olan 6 siyasi kurum üzerinde durmuştur.⁴¹

2.2.1. Seçimle Belirlenmiş Memurlar

Temsili demokrasilerin olmazsa olmazı halk tarafından belirlenen ve temsil ettikleri vatandaşlar adına siyasa üreten, uygulayan ve bunları denetleyen memurlar - politikacılar-dır. Dahl'a göre seçilmiş temsilcilerin varlığı, etkin katılım ve gündemin kontrolü bakımından gereklidir.⁴²

2.2.2. Özgür Adil ve Sık Sık Yapılan Seçimler

Yapılacak seçimlerin demokratik olabilmesi için gerekli olan şartlar bir sonraki başlık altında incelenecektir. Ancak kısaca belirtmek gerekirse ülkede yaşayan ve belirli bir olgunluk çağına erişmiş tüm vatandaşların, iradelerini sandığa hür iradeleriyle yansıtabileceği, temsilci adaylarının da eşit şartlar altında yarışabileceği bir ortamın varlığı; hesap verebilirlik-sorabilirlik açısından gereklidir.

³⁹ A.g.e. 224

⁴⁰ A.g.e. 223

⁴¹ Dahl a.g.e. 89

⁴² A.g.e. 96

2.2.3. İfade Özgürlüğü

Vatandaşların sert bir biçimde cezalandırılma tehlikesiyle karşılaşmadan, politik konularda seçilenleri, hükümeti, rejimi, sosyo-ekonomik düzeni ve hâkim ideolojiyi eleştirmek de dâhil olmak üzere kendilerini ifade etme haklarının var olması gereklidir.⁴³

2.2.4. Alternatif Bilgilenme Kaynaklarına Erişim

Hâkim ideolojinin ve mevcut hükümetin yönlendirmeleri ve isteğinden bağımsız olarak, vatandaşların basın yayın organları ya da diğer yollarla alternatif bilgilere ulaşabilmesinin yolu anayasa ve/veya yasalarla güvence altına alınmış olmalıdır.

2.2.5. Kurumsal Özerklik

Vatandaşların bir araya gelerek hak arama, politika yapanları etkileme ya da bu sürece dâhil olabilmeleri için bağımsız organizasyonlar kurabilme ve bu organizasyonlarda yer alabilme hak ve hürriyetlerinin olması gereklidir.

2.2.6. Vatandaşların Dâhil Edilmesi

Ülkede sürekli ikamet eden tüm yetişkin bireylerin hiçbir sınırlama olmaksızın yukarıda sıralanan 5 demokratik kurumun sağladığı hak ve hürriyetlerden yararlanması, bir başka ifadeyle demokratik sürece dâhil olabilmesi gereklidir.

⁴³ A.g.e. 90

3. BÖLÜM SEÇİM KAVRAMI

Günümüz demokrasilerinin vazgeçilmez kurumlarından biri de seçimlerdir. Seçim genel anlamda; birden fazla seçeneğin bulunduğu bir durumda, seçeneklerden -en az- bir tanesinin diğerlerine tercih edilmesi olarak tanımlanabilir. Siyasal anlamda seçim ise; yönetilenlerin, kendilerini yönetecek olanları oy kullanarak belirli bir süre için vekil tayin etmesi işidir.

Modern devletin meşru yönetim tarzı demokrasi, demokrasinin modern versiyonu ise zorunlu olarak doğrudan değil, dolaylıdır. Dolaylı demokrasinin bilinen biçimi ise “temsili” olduğuna göre, seçim, çoğu kez sanıldığı ve bilinçsizce kabullenildiği üzere, sadece yöneticileri tercih etme veya yönetime onay verme eyleminden ibaret sayılamaz. Seçimin sahici bir seçim olması, demokrasinin varlığı açısından elzemdir ki böylece devlet (ve dolayısıyla hukuk) düzeni de meşru olabilmektedir.⁴⁴

Tarihsel süreç incelendiğinde seçme hakkının kimde olduğu, kimlerin seçimlerde oy kullanabileceği, oy kullanacak seçmenlerin hangi özelliklere sahip olması gerektiği gibi konular bugünkü evreye gelene dek birçok aşama kat etmiştir.

3.1. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Tarihsel süreç incelenirken ilk olarak Antik Yunan döneminden başlamak yerinde olacaktır. Her ne kadar günümüz demokrasileriyle kıyaslanamasa da Antik Yunan döneminde uygulanan yönetim biçimi, yurttaşların yönetime katılabilme imkânları göz önünde bulundurulduğunda görece demokratik bir modeldi.

Atina demokrasisinde kadınların, kölelerin ve yabancıların siyasi hakları yoktu. Seçme ve yönetime katılma hakkı 20 yaşını doldurmuş erkek Atina vatandaşlarına tanınmıştı.⁴⁵

Ortaçağa gelindiğinde feodal yapının (toprak mülkiyetine dayalı sistem) varlığı demokrasi olgusunun çok uzağındaydı. Toplum; soylular, din adamları, köylüler ve serfler (köleler) olmak üzere siyasal ve ekonomik katmanlara ayrılmış durumdaydı.⁴⁶

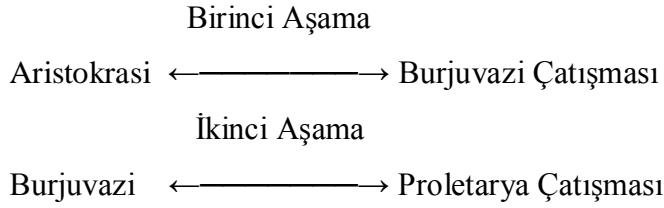
⁴⁴ Levent Köker, **Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk**, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s.200

⁴⁵ Öztekin, a.g.e. 154

⁴⁶ A.g.e. 154

Ortaçağın sonlarına doğru ticaretin gelişmesiyle birlikte sözü edilen bu toplumsal sınıflara adına burjuvazi denen tüccarlar sınıfı eklendi. Soyluların ve din adamlarının elinde olan yönetme hakkının geniş halk kitlelerine yayılabilmesi için burjuvazinin önderliğinde köylülerin desteğiyle ortaya çıkan sınıflar arası mücadele, 1789 yılında Fransız Devrimiyle soylular aleyhine sonuçlandı.

Tarihsel olarak demokratlaşma sürecini Karamustafaoğlu şu şekilde formüle etmektedir.⁴⁷

3.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy Hakkı

Ortaçağ döneminde gelişen seçme hakkına çeşitli sınırlandırmalar getirilmişti. Bunlardan ilki servete ve vergiye bağlı oy hakkı idi. Buna göre bir yurttaşın siyasal yaşamda söz hakkının olabilmesi için ya belirli bir servet düzeyine sahip olması ya da belirli miktarda vergi veriyor olması şartı aranmaktaydı.

Oy hakkına getirilen bu tür bir sınırlama 1964 yılına kadar ABD’de uygulanmıştır. “Poll-tax” diye anılan sisteme göre bazı eyaletlerde oy kullanabilmek için en az 1 ila 5 dolar arasında değişen vergi ödeme zorunluluğu bulunuyordu. Bu sistemin amacı aslında, gelir düzeyi çok düşük olan siyahların oy kullanmalarına dolaylı yoldan engel olmaktı.⁴⁸

3.1.2. Yeteneğe Bağlı Oy Hakkı

Oy hakkına getirilen bu sınırlama eğitim düzeyi ile ilgilidir. Buna göre belirli bir eğitim düzeyine sahip olmayan yurttaşlar oy hakkından mahrum bırakılmaktadır. Teziç’in de isabetle belirttiği gibi⁴⁹ bu uygulama servete dayanan oy sisteminin yarattığı sakıncaları gidermek amacı ile seçmen topluluğunu biraz genişletmektir. Ancak, öğrenim görebilme de bir yerde paraya dayandığına göre geliri kısıtlı

⁴⁷ Tunçer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s.93

⁴⁸ Teziç a.g.e. 241

⁴⁹ A.g.e. 242

ailelerin çocuklarının bu imkândan yararlanabilmelerinin güçlüğü karşısında, bu sistem de dolaylı olarak servete bağlı oy hakkıyla bir ölçüde birleşmektedir.

3.1.3. Cinsiyete Bağlı Oy Hakkı

Kadınların siyasetle uğraşmaları sonucu asli görevleri olan ev işleriyle ve aileleriyle yeterince ilgilenemeyecekleri, dolayısıyla siyasal yaşamın erkeklere ait olduğu görüşüne dayanan bir kısıtlı oy şeklidir. Erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğu ve kadınların siyasal yaşama akıl erdiremeyeceği görüşü 20. Yüzyılın ilk yarısına değin sürmüştür ve kadınlara siyasal haklar tanınmamıştır.

3.1.4. Irk Ayrımına Dayalı Oy Hakkı

İktidarı ya da iktidarda söz sahibi olmayı paylaşmak istemeyen grupların, bir diğer toplumsal grubu ırk temelinde ayrımcılık yapmak suretiyle seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakması şeklinde tezahür etmektedir.

Nazi Almanya'sında Yahudiler, yakın geçmişe kadar da ABD ve Güney Afrika'da siyah tenliler aleyhine uygulanmıştır. Buna göre siyasal hayattan uzak tutulmak istenen etnik gruplar çıkarılan yasalarla siyasal haklarından mahrum bırakılmıştır.

3.2. Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri

Çağdaş demokrasilerde yapılan seçimlerin “demokratik” olarak nitelendirilebilmesi için bazı hususların ilke olarak kabul edilmiş olması gerekmektedir. Öncelikle, her vatandaşın yalnızca bir oya sahip olduğu genel oy hakkı ile katılacağı seçimler vasıtasıyla iktidarın halkın elinde olması ve en az iki büyük partinin makul aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde adaylarını ve programlarını halkın seçimine sunması gerekmektedir.⁵⁰ Bu cümleden hareketle seçme hakkının demokratik ilkeleri; serbestlik, eşit oy, gizli oy, genel oy ve bireysellik olmak üzere beş temel üzerinde şekillenmektedir.

3.2.1. Serbestlik İlkesi

⁵⁰ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler (Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri)**, Çev: Ergun Özbudun, Ersin Onulduran, Ankara, Yetkin Yayınları, s.1-2

Serbestlik ilkesi iki ayrı gerekliliği bünyesinde barındırır. İlk olarak seçmenlerin her türlü siyasal ve ekonomik etki ve baskıdan uzak olarak oy vermeleri gereğini ifade eder. Kime oy verecekleri konusunda hiç kimse seçmenler üzerinde baskı, korkutma ve yıldırma gibi eylemlerde bulunamaz ve oy serbestliğini zedeleyici, yasal olmayan yollara başvuramaz.⁵¹

İkinci olarak oy vermenin bir mecburiyet haline getirilemeyeceğini ifade eder. Mecburi oy-ihiyari oy uygulamaları, seçime katılma yetkisinin bir kamu görevi mi yoksa hak mı olduğu anlayışına ve onların da arkasında yatan milli egemenlik - halk egemenliği ilkelerine dayanır.⁵² Milli egemenlik ilkesine göre oy vermek kamu görevi sayılırken, halk egemenliği ilkesine göre oy verme davranışı hak olarak değerlendirilmektedir.

3.2.2. Eşit Oy İlkesi

Demokratik seçimlerde bireyler arasındaki eğitim, gelir düzeyi, ırk, ödenen vergi miktarı, belirli bir aileden gelme, cinsiyet gibi ayırt edici özellikler dikkate alınmaksızın sandığa giden her bir bireyin kullandığı oyun eşit olması gerekmektedir.

Ayrıca toplumsal statüleri ve yukarıda sayılan diğer nedenlerle hiç kimsenin birden fazla oy kullanma hakkına sahip olmaması gerekir. Ülkemizde zaman zaman gündeme gelen “dağdaki çoban ile üniversitedeki profesörün oy hakkının aynı olması” tartışmaları elitist bir yaklaşımı ifade etmekle birlikte çağdaş demokrasiler için kabul edilebilir değildir.

3.2.3. Gizli Oy İlkesi

Seçmenlerin oy kullanırken hiçbir etki ve baskı altında kalmaksızın, oyunu açığa vurmaktan mühürlü zarf vasıtasıyla kullanabilmesi gerekmektedir. Literatürde yer almamakla birlikte gizli oy ve açık sayımın birlikte yer alması gerekmektedir. Zira seçmenlerin sandığa yansıtıkları irade sayım esnasında denetimden uzak kalması halinde manipüle edilme ihtimali bulunduğundan, seçimlerin demokratik sayılabilmesi için gizli oy - açık sayım ilkelerinin bir arada işletilmesi gerekmektedir.

⁵¹ Sezen a.g.e. 81

⁵² Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.202

Ülkemizde ilk defa 1950 seçimlerinde uygulanan gizli oy ilkesi 1961 ve 1982 anayasalarıyla güvence altına alınmıştır.⁵³

3.2.4. Genel Oy İlkesi

Seçmenler arasında öğrenim, servet, meslek, gelir, statü, dil, din, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar gözetilmeden, belirli yaşı doldurmuş herkesin oy kullanabilmesi hakkıdır.⁵⁴ Genel oy, sayılan ayrıcalıklara rağmen her bireyin oy kullanabilme hakkının bulunmasını teminat altına alırken, eşit oy ise bu ayrıcalıklara rağmen bireylerin yalnızca bir (dolayısıyla eşit) oy hakkının bulunmasını ifade eder.

Genel oy deyimindeki “genel” sözcüğü, seçme yeterliliğine sahip olanların oy kullanmalarını ifade eder. Seçme yeterliliği için anayasa, ya da kanunlarla öngörülen yaş ve akıl sağlığı gibi koşullar, genel oy ilkesini zedelemmez.⁵⁵

3.2.5. Bireysellik İlkesi

Bireysellik ilkesi, seçme hakkının kişiye özgü olduğunu ve başkalarına devredilemeyeceğini ifade eder. Birey oyunu bizzat kendi ve kendisi adına kullanabilir. Vekâletle oy kullanılması mümkün değildir.

Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven isimli eserinde Birol Akgün, bir ülkede yapılan seçimlerin demokratik sayılabilmeleri için aşağıdaki kriterlerin sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapar:⁵⁶

1. Tüm yetişkin nüfus seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmalıdır.
2. Seçimler daha önceden belirlenen dönemlerde düzenli olarak yapılmalıdır.
3. Ülkedeki hiçbir grubun siyasal parti kurması ve seçimlerde aday göstermesi engellenmemelidir.
4. Yasama meclisindeki her bir sandalyenin sahibi ancak ve ancak seçimle belirlenmelidir.

⁵³ Sezen a.g.e. 81

⁵⁴ Öztekin a.g.e. 166

⁵⁵ Teziç a.g.e. 244

⁵⁶ Birol Akgün, **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, Nobel Yayınları, Ankara, 2002 s.8-9

5. Seçim kampanyalarının yönetim süreci oldukça adaletli olmalıdır. Adayların kendi görüşlerini ve vasıflarını halka açıklamaları ve seçmenlerin de bunları tartışmaları, ne hukuk ne şiddet ne de korkutma yoluyla engellenmemelidir.
6. Oy verme özgürce ve gizlilik içinde gerçekleşmeli; oylar dürüstçe sayılıp tutanağa geçirilmeli ve yasaların gerektirdiği en çok oyu alanlar, kendi dönemleri yeni bir seçimle bitene kadar, seçildikleri makamda kalmalıdır.

4. BÖLÜM SEÇİM SİSTEMLERİ

Seçim sistemleri, bir seçimde kullanılan geçerli oyların yasama meclisinde sandalyelere nasıl dönüştürüleceğini belirleyen teknik usuller olarak tanımlanabilir.⁵⁷ Ancak seçim sistemlerinin tek amacının ve etkisinin sandalye dağılımı üzerinde olduğu söylenemez. Zira bir ülkede belirlenecek seçim sistemi, siyasi partilerden seçmen davranış ve tercihlerine kadar birçok alanda etkisini göstermektedir.

Seçimler sonucunda gerçekleştirilmek istenen başlıca amaçları Yavaşgel şu şekilde sıralamaktadır:⁵⁸

- i- Toplumun temel siyasi eğilimlerini yansıtan bir parlamentonun oluşmasını sağlamak,
- ii- Seçmen çoğunluğunun tercihine uygun bir hükümetin kurulmasını sağlamak,
- iii- Yönetim (Yasama) işlevi için en uygun nitelikleri taşıyan temsilcilerin seçilmesini sağlamak,
- iv- Güçlü ve istikrarlı bir hükümetin çıkmasını sağlamak.

Çok partili demokrasilerde parlamento seçimlerinin amacı, her şeyden önce, belirli bir süre için ülkeyi hangi parti veya partilerin yöneteceğini, başka bir deyişle, hükümeti hangi parti veya partilerin kuracağını; hangi parti veya partilerin muhalefet olarak denetim görevi yapacağını belirlemektir. Seçim sisteminin bu işlevine “fayda (yarar)” ilkesi denir.⁵⁹

Bir ülkede yapılacak siyasal seçimlerden iki temel beklenti vardır. Bunlardan ilki, parlamentoda bir çoğunluğun oluşturularak ülkeyi yönetecek olan hükümetin belirlenmesidir. Seçimin bu işlevi seçim hukukunda “istikrar ilkesi” olarak anılmaktadır. İkinci olarak ise toplumdaki değişik görüşlerin parlamentoya

⁵⁷ Teziç, a.g.e. 273

⁵⁸ Emine Yavaşgel, **Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s.40

⁵⁹ Hikmet Sami Türk, **Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih**, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s.77

yansımaları sağlamaktır. Halkın çoğulcu biçimde katılımını sağlayan bu ilke de “adil temsil” olarak anılmaktadır.⁶⁰

Eğer bir partinin aldığı oyların yüzdesi ile aynı partinin kazandığı sandalye yüzdesi arasındaki oran 1’e eşitse temsil kusursuz, yani temsilde adalet tam olarak sağlanmıştır. Oran 1’in üstündeyse parti aşırı temsil ediliyor, 1’den düşükse yeterince temsil edilmiyor (eksik temsil) demektir.⁶¹

Ülkemizde bu iki ilke, 1982 Anayasasının 67. Maddesinde⁶² 1995 yılında yapılan değişiklikle “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” şeklinde yerini almıştır. Ancak burada esas sorun bu iki ilkenin birbirlerine ters yönlü işliyor olmasındadır. Temsilde adalet ilkesine ağırlık veren bir seçim sistemi belirlendiğinde hükümet kurulması noktasında istikrarsızlıklar ortaya çıkabilecekken, yönetimde istikrar ilkesine ağırlık veren bir seçim sistemi tercih edildiğinde ise halkın tercihlerinin adilane yansıdığı bir parlamentodan uzaklaşabilecektir.

4.1. Seçim Sistemleriyle İlgili Temel Kavramlar

İleride seçim sistemleri ele alınırken sıklıkla sözü edilecek kavramlarla neyin ifade edilmek istendiğini açıklamak yerinde olacaktır.

4.1.1. Seçim Çevresi

Seçim yapılan ülkenin genişliği, nüfusun yoğunluğu, yerel özellikler, adayla seçmen ilişkilerinin sağlanmasındaki zorunluluklar, seçim yapılmak üzere ülkenin bölümlere ayrılmasını gerektirmektedir. Bu bölümlerden her birine seçim çevresi denilmektedir.⁶³

Hangi seçim sisteminin tercih edildiğine bağlı olarak, seçim çevreleri dar veya geniş tutulabilmektedir. Seçim çevrelerinin büyüklüğü, tercih edilen seçim sisteminin işlerliği açısından önem arz etmektedir. Zira seçim çevrelerinin dar tutulduğu bir durumda nispi temsil sistemi işlerliğini yitirecek ve çoğunluk sistemine bezer bir sonuç ortaya çıkaracaktır.

⁶⁰ Yüzbaşıoğlu ve Tanör, a.g.e. 209

⁶¹ Yavaşgel, a.g.e. 58

⁶² <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=template&id=19&lang=0> Erişim Tarihi: 10.06.2010

⁶³ Sezen, a.g.e. 141

Seçim çevrelerinin büyüklüğü, seçimlerin nispiyet derecesini önemli ölçüde etkiler. Seçim çevreleri büyüdükçe, partilerin oy oranları ile elde ettikleri milletvekilliği oranları birbirine yakın gerçekleşir. Seçim çevreleri küçüldüğünde ise, bu oranlar arasındaki fark büyür. Genellikle, küçük seçim çevreleri büyük partilerin, büyük seçim çevreleri ise küçük partilerin yararına sonuç doğurur.⁶⁴

4.1.2. Tek ve Çift Dereceli Seçim

Tek dereceli oylamada seçmenler doğrudan yönetenleri seçmekte iken iki dereceli oylamada seçmenler, yönetenleri seçecek olan delegeleri seçmektedir. İkinci seçimde delegeler yönetenleri belirlemektedir.⁶⁵ Delegelerin yönetenleri seçtiği bir ülkede seçimlerin ne derece demokratik olduğu tartışmalıdır.

4.1.3. Tek İsimli ve Liste Usulü Seçim

Tek isimli seçimde seçim çevresinin dar olması esastır. Siyasal partiler bir seçim çevresinde yalnız bir aday gösterebilmektedir. Adaylar seçmenlerle daha yakın diyalog içerisinde olmakta ve tekrar seçilebilmek için seçildiği bölgenin sorunlarıyla daha fazla ilgilenmektedir.

Liste usulünde ise geniş seçim çevrelerinde siyasal partiler belirledikleri adayları liste halinde seçmene sunmaktadır. Bu durumda adayların parti nazarında edindiği izlenim, adaylar açısından seçmen ilişkilerinden daha fazla önem taşımaktadır.

4.1.4. Değişmez Sayı ve Nüfus Esası

Ülke nüfusu ne olursa olsun, parlamentonun üye sayısının önceden belirlenmiş olması değişmez sayı olarak anılmaktadır.⁶⁶ Ülkemizde halen yürürlükte olan uygulamaya göre, ülke nüfusundan bağımsız olarak 550 milletvekili seçilebilmektedir.

Nüfus esasında ise kaç seçmenin bir milletvekilini seçebileceği belirlenir ve o sayıda seçmenin oyunu alan adaylar milletvekili seçilmiş olurlar. Örneğin 30.000 oy

⁶⁴ Yavuz Atar, **Seçim Hukukunun Güncel Sorunları**, Anayasa Yargısı 23, Ankara 2006, s.227

⁶⁵ Çam, a.g.e. 489

⁶⁶ Teziç, a.g.e. 257

bir milletvekilinin seçilmesi için belirlenmişse 30.000 ve üzerinde oy alan adaylar meclise girerken, 29.999 ve altında oy alan adaylar seçilememiş olacaklardır.

4.2. Seçim Sistemlerinin Sınıflandırılması

Literatürde seçim sistemleri 3 ana başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki yönetimde istikrar ilkesinin gerçekleştirilmesini öncelikli olarak hedefleyen çoğunluk sistemleri, ikincisi temsilde adalet ilkesinin gerçekleştirilmesini öncelikli gören nispi temsil sistemleri ve üçüncü olarak bunların değişik oranlarda birleştirilmesiyle ortaya çıkan karma sistemlerdir.

4.2.1. Çoğunluk Sistemleri

Çoğunluk sistemleri yönetimde istikrar ilkesinin daha katı uygulandığı sistemlerdir. Zira çoğunluk sistemleri bir partinin parlamentoda hükümeti kurabilecek çoğunluğa sahip olmasını amaçlamaktadır. Uygulamada 4 farklı biçimde karşımıza çıkan çoğunluk sistemlerinde esas olan, en fazla oy alan aday ya da listenin seçilmiş olmasıdır.

4.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan bu sistemde ülke çok sayıda dar bölgeye ayrılmakta ve her seçim bölgesinden yalnız bir kişi seçilebilmektedir. Seçilebilme yeterliliği oyların salt çoğunluğuna sahip olmaya değil, basit çoğunluğuna sahip olmaya bağlıdır. Bir başka ifadeyle geçerli oylar sayıldığında o bölgede en fazla oyu alan aday seçilmiş olmaktadır.

Örneğin seçime giren 5 adaydan A=17.000, B=23.000, C=26.000, D=14.000, E= 10.000 oy almış olsun. Bu durumda geçerli 90.000 oyun üçte birinden daha azını almış olmasına rağmen en fazla oyu alan C adayı seçilmiş olacaktır. Geçerli oyların salt çoğunluğu aranmadığı için bu sisteme basit çoğunluk sistemi de denmektedir.

İngiltere örneğinde de gördüğümüz gibi bu sistemin en önemli özelliği iki partili bir parti sistemine yol açması ve üçüncü bir partinin iktidar yarışına ağırlığını koyabilmesine olanak tanımamasıdır.⁶⁷ Seçmenlerin verdikleri oylar iktidar partisini ya onama ya da reddetme şeklinde cereyan etmektedir. Reddetme durumunda

⁶⁷ Erdoğan Günel, Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s.27

seçmen oyları doğal olarak iktidara alternatif olarak görülen ana muhalefet partisine kaymaktadır. Dolayısıyla sistem büyük partileri kayırmakta ve iki partili bir siyasi ortam hazırlamaktadır.

Seçim kampanyalarında siyasi partilerin mücadeleleri, kararsız seçmenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Seçimden seçime tutumları değişen marjinal seçim çevrelerindeki yüzen oyları elde edebilen partinin seçimi kazanma şansı daha fazla olmaktadır.⁶⁸

Çoğunluk sistemlerinin en yaygın kullanılanı tek turlu olanıdır. Simon de Montfort'un 1265'te kral III. Henri'yi esir almasından bu yana Büyük Britanya'da bu sistem geçerlidir. Başta ABD olmak üzere Anglo-Sakson ülkelerinin çoğunluğu bu sistemi kullanmaktadır.⁶⁹

Bu denli yaygın kullanım alanına sahip olmasına rağmen sistemin büyük adaletsizlikler doğurma potansiyeli vardır. Tek turlu çoğunluk sisteminde ülke genelinde en fazla oyu alan parti, parlamentoda çoğunluğu elde edemeyebilir. Her seçim çevresinde bir milletvekilinin seçildiği ve iki partinin seçime katıldığı bu sistemde 10 seçim çevresinde oylama sonuçlarının şu şekilde gerçekleştiğini varsayalım:

⁶⁸ Teziç, a.g.e. 275

⁶⁹ Jean-Marie Cotteret ve Claude Emeri, **Seçim Sistemleri**, Çev.Ahmet Kotil, İletişim Yayınları, s.41

Tablo-1
Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi Uygulaması

Seçim Çevreleri	A Partisi			B Partisi		
	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Sandalye	Aldığı Oy	Oy Oranı	Kazanılan Sandalye
1. Bölge	40.000	%80	1	10.000	%20	-
2. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
3. Bölge	40.000	%80	1	10.000	%20	-
4. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
5. Bölge	40.000	%80	1	10.000	%20	-
6. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
7. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
8. Bölge	40.000	%80	1	10.000	%20	-
9. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
10. Bölge	20.000	%40	-	30.000	%60	1
Toplam	280.000	%56	4	220.000	%44	6

Tablo-1’de görüleceği üzere geçerli oyların %56’sına sahip olmasına rağmen, A Partisi parlamentoya yalnızca 4 milletvekili gönderebilirken; B partisi 10 seçim çevresinden 6’sında daha fazla oy aldığı için geçerli oyların %44’ünü elde ettiği halde parlamentoda çoğunluğu elde etmiştir.

Bu sistemin öncelikli amacının istikrarlı bir hükümetin oluşması olduğu ve temsil adaletini tamamen ikinci plana attığı açıkça görülmektedir. Bu durumda da iktidara gelen hükümetin ve icraatlarının meşruiyeti tartışmaları gündeme gelecektir.

4.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Bu sistem en yalın ifadeyle bir mutlak çoğunluk sistemidir. Mutlak çoğunluk sistemleri, basit çoğunluk sistemlerinden farklı olarak tek üye seçilecek bir seçim

çevresinde bir adayın azınlık oyuyla yani salt çoğunluğun altında bir oyla seçimi kazanması olasılığının önüne geçmeyi amaçlamaktadır.⁷⁰

Fransa’da uygulanmakta olan bu sistemde, bir adayın ilk turda seçilebilmesi için iki koşul aranmaktadır. Birincisi, adayın seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu, ikincisi de o seçim bölgesindeki toplam seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ ’üne eşit sayıda oy elde etmesidir. Birinci turda seçilebilmek için yalnızca salt çoğunlukla yetinilmeyip, ayrıca o seçim çevresindeki seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ ’üne eşit sayıda oy elde etme koşulunun aranması, katılma oranının çok düşük olduğu bir ortamda, adayın seçilmesini önlemek içindir. Birinci turda bu iki koşulu yerine getiremeyen adaylara, “balotaj”da olanlar” denir ve bir hafta sonra ikinci tur bir seçim daha yapılır. İkinci turda seçilebilmek için, kullanılan geçerli oyların basit çoğunluğunu elde etmek yeterlidir.⁷¹

Ayrıca ikinci tur seçimlerine katılabilmek için seçmenlerin en az %12,5’ine eşit sayıda oy almaları gerekmektedir. Bu sayıyı adaylardan yalnız biri aşabilmişse ona en yakın ikinci aday da bir sonraki tura katılabilmektedir. Eğer o seçim çevresinde hiçbir aday ikinci tura katılmak için gerekli olan %12,5 oy oranına ulaşamamışsa, bu durumda en fazla oy alan iki aday ikinci tur seçimlerine katılabilmektedir.⁷²

Yanlış anlaşılmaya sebebiyet vermemek için belirtmek gerekir ki, ikinci tur seçimlere illa ki iki aday katılacak diye bir şart bulunmamaktadır. Yukarıda sözü edilen ikinci tura katılma koşullarına haiz tüm adaylar ikinci tur seçimlerine katılabilmektedir.

Sistemin işleyişini, tek isimli ve tek turlu sistem için verdiğimiz örnekle açıklamaya çalışalım. Yine seçime giren 5 adaydan A=17.000, B=23.000, C=26.000, D=14.000, E= 10.000 oy almış olsun. Tek turlu sisteme göre C adayı çoğunluğu elde edememesine rağmen seçilmiş olmaktadır. Ancak iki turlu sistemde adaylardan hiçbiri %50 oy oranına tekabül eden 45.000 oyu geçemediği için ikinci tur seçimlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu örnekte E adayı oyların %12,5’i olan 11.250 rakamına ulaşamadığı için ikinci tura katılamamaktadır. Yani balotajda olanlar; A, B, C, D adaylarıdır.

⁷⁰ Yavaşgel, a.g.e. 91

⁷¹ Teziç, a.g.e. 278

⁷² A.g.e. 278

Varsayımımıza göre A ve C sol parti adayları, diğerleri ise Sağ parti adayları olsun. İkinci turda yapılacak seçim ittifaklarının sağ-sol ayrımı temelinde gerçekleştiği düşünülürse A adayı C adayı lehine ve D adayı da B adayı lehine seçimden çekildiğinde, E adayının seçmenleri de sağ ittifak adayı olan B adayını desteklediğinde ikinci tur oylama sonuçları şu şekilde olacaktır. B= 47.000, C= 40.000. Bu durumda B adayı %52 oyla seçilmiş olacaktır. Ancak unutmamak gerekir ki ikinci turda seçilmek için %50 oy oranını aşmak zorunluluğu bulunmamaktadır. Eğer ikinci tur seçimlerine üç aday girmiş olsa ve birinci olan aday %50'nin altında bir oy oranına sahip olsaydı yine de seçilmiş olacaktı.

İki turlu çoğunluk sistemi, tek turlu çoğunluk sistemine kıyasla seçmen psikolojisi ve tercihleri açısından ülkenin siyasi yapısını yansıtmada daha başarılıdır. Çünkü seçmen ilk turda seçilme şansı olmasa bile, oyunun boşa gideceği kaygısı olmaksızın kendi tercih ettiği adaya oy vermekten çekinmemektedir. İkinci turda ise seçmen, artık siyasi tercihlerinin ötesinde, kendi eğilimine en yakın ve seçilme şansı olan adaylardan birine oy vermekte, ya da seçilmesini istemediği bir adayı engelleme amacı ile oy kullanmaktadır.⁷³

İki turlu çoğunluk sistemi parti çoğulculuğunun hükümet kurmayı engelleyebileceği toplumlar için uygun olduğu savunulabilir.⁷⁴ Ancak seçim sistemlerinin, parti sistemleri üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunduğu da unutulmamalıdır. Bu sistemin, küçük partilerin de seçim ittifakları ile parlamento temsilci gönderebilmesine imkân tanınması, parti çoğulculuğunu destekler niteliktedir.

Çoğunluk sistemlerinin temel karakteristiği olan hükümet istikrarı; aşırı parçalanmış parti yapısı ve siyasi ahlaksızlıklar⁷⁵ nedeniyle Fransa'da kendini gösterememiştir. Zira III. Cumhuriyet döneminde, yetmiş yılda yüz dört hükümet değişikliği olmuş, ortalama hükümet süresi yedi ay üç hafta olarak gerçekleşmiştir.⁷⁶ Öte yandan Fransa'da çeşitli konulardaki fikir ayrılıklarından ortaya çıkan çeşitli bölünmeler ve gruplaşmalara rağmen sistem bunalımsız işlemekte ve buna sebep

⁷³ A.g.e. 279-280

⁷⁴ Cotteret ve Emeri a.g.e. 40

⁷⁵ Siyasi ahlaksızlıktan kasıt, ikinci tur seçimleri için yapılan pazarlıklarda adayların para karşılığı diğer adaylar lehine çekilmeleridir. Detaylı bilgi için Bkz. Cotteret ve Emeri a.g.e., Teziç a.g.e.

⁷⁶ Teziç, a.g.e. 280

olarak da sistem konusunda bütün partiler arasında görüş birliği (consensus) bulunması gösterilmektedir.⁷⁷

4.2.1.3. Listeli Çoğunluk Sistemi

Listeli çoğunluk sisteminde esas olan bir seçim bölgesinde birden fazla üye seçilecek olmasıdır. Kısacası seçim çevreleri geniştir. Partiler bir seçim çevresindeki bütün üyelikler için aday gösterir ve dolayısıyla her partinin kendi adaylarından oluşan listeler söz konusudur.

Bu sistemde seçmenin önüne getirilen listeler iki farklı şekildedir. Bunlardan ilki bloke listedir. Bloke liste uygulamasında seçmen pasif durumdadır. Seçmenin partiler tarafından belirlenen listeler üzerinde değişiklik yapma hakkı yoktur dolayısıyla listeler olduğu gibi sandığa atılır. Sayım sonucunda bir seçim çevresinde hangi partinin listesi daha fazla oy almış ise, o partinin listesinde yer alan tüm adaylar seçilmiş olur. Arada çok küçük farklılıklar bulunsa dahi diğer listelerden aday olanlar seçilemeyecektir.

Karma liste usulünde ise seçmen daha aktif rol almaktadır. Seçmen listedeki isimlerden dilediği takdirde bazılarını çizerek yerine başka listelerde yer alan adayları yazabilir. Başka anlatımla, karma listeli oy verme usulünde seçmen, mevcut olan aday listelerindeki isimlerde seçme yaparak kendi listesini oluşturmakta tamamen serbesttir.⁷⁸

Öte yandan listeli çoğunluk sistemi, tıpkı tek isimli sistemler gibi tek turlu ya da iki turlu olarak uygulanabilmektedir. Tek turlu listeli çoğunluk sisteminde esas olan en fazla oyu alan listenin seçilmiş olmasıdır. İki turlu sistemde ise ilk turda mutlak çoğunluğun, yani geçerli oyların %50'sinden fazlasının sağlanması gereklidir. Bunun yanı sıra aynı anda nitelikli bir çoğunluğun da aranması, seçimlere katılım düzeyinin düşük olması ihtimaline karşı ilke olarak kabul edilmektedir. Mutlak çoğunluğun sağlanamaması halinde ise basit çoğunluğun yeterli olacağı ikinci tur seçimleri yapılmaktadır.

⁷⁷ Yaşar Gürbüz, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Beta Basımevi, İstanbul, 1987, s.111

⁷⁸ Sezen a.g.e. 167

Listeli çoğunluk sisteminin mutlak çoğunluk uygulamasının bir başka şeklini Sezen şu şekilde anlatmaktadır:⁷⁹

Birden çok milletvekili seçilecek bir seçim çevresinde seçmenler oy pusulalarına seçilecek sayı kadar aday adı yazarak oylarını kullanırlar. Bazen yazılacak aday adı sayısı, seçilecek milletvekili sayısına göre sınırlanıp, azaltılır. Liste halinde atılan oylar değerlendirilip, dökümü yapılır. Geçerli oyların salt çoğunluğunu alan adaylar seçilmiş sayılır. İlk tur sonunda gereken sayıda adayın salt çoğunluğu sağlayamadığı görülür. O zaman ikinci, üçüncü ve gereken sayıda aday seçilinceye kadar tura başvurmak gerekir.

4.2.1.4. Tercihli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek adayın seçileceği dar bölgelerde uygulama alanı bulan bu sistem alternatifli oy sistemi olarak da bilinir. Tercihli tek turlu çoğunluk sisteminde, iki turlu çoğunluk sisteminde sağlanmak istenen mutlak çoğunluk, ikinci tur seçimlerine ihtiyaç kalmaksızın gerçekleştirilebilmektedir. Çünkü bu sistemde seçmenler aday listesinde isimleri yer alan adayları öncelikli tercihlerine göre sıralamaktadır. Bu sistemde seçmenler birinci tercihten son tercihe kadar bütün adaylar için tercih belirtmiş olmaktadır.

Oyların tasnifinde adayların almış oldukları birinci tercihler ilk etapta dikkate alınır. Eğer ilk tercihlerin sayımı sonucunda hiçbir aday salt çoğunluğu sağlayamamışsa, ikinci tercihlerin dikkate alınmasında iki farklı uygulama mevcuttur.

Birinci tür uygulamaya göre ilk tercihler sonucunda en az oy alan aday elenir ve o adaya oy veren seçmenlerin ikinci tercihleri, diğer adayların almış oldukları oylara eklenir. Yine salt çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunluk sağlanana kadar eleme ve oy tasnifi işlemine devam edilir.⁸⁰

İkinci tür uygulamada ise, eleme olmaksızın bütün adayların almış oldukları ikinci tercih oyları, ilkinde eklenir. Salt çoğunluğun sağlanamaması halinde, salt çoğunluk sağlanana dek sonraki tercihlerin eklenmesi işlemine devam edilir.⁸¹

⁷⁹ A.g.e. 168-169

⁸⁰ Yavaşgel a.g.e. 101

⁸¹ A.g.e. 101

4.2.1.5. Çoğunluk Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Daha önce de değinildiği üzere seçim sistemlerinin değerlendirilmesinde, kıyaslanmasında ya da tercih edilmesinde başat rol oynayan iki faktör vardır. Bunlar temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleridir. Ortaya konacak bir seçim sisteminin, bu iki ilkeyi de bir arada tam olarak gerçekleştirmesini beklemek hayalperestlik olacaktır. Zira bu ilkelerin birbirleriyle zıt yönlü işliyor olması ikisi arasında bir tercihte bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Önemli olan hangi ilkenin, ne oranda tercih edileceğidir.

İşte çoğunluk sistemleri bu ilkelerden yönetim istikrarının tercih edilmesi durumunda uygulamaya geçirilen sistemlerdir. Gerçekten de çoğunluk sistemlerinin uygulandığı ülkelerde hükümet istikrarsızlığı fazlaca rastlanan bir durum değildir. Elbette buradan, çoğunluk sistemlerinin uygulandığı ülkelerde hükümet istikrarsızlığı yaşanmaz hükmünü çıkarmaz yanlış olacaktır. Zira yukarıda iki türlü çoğunluk sistemlerinden bahsedilirken, Fransa’da III. Cumhuriyet döneminde yaşanan hükümet istikrarsızlıklarına değinilmiş idi.

Çoğunluk sistemlerinin taraflı tarafsız herkes tarafından kabul gören üstünlüğü çok basit ve anlaşılır olmasıdır. Bu basitlik seçmenlerin sistemi algılamasını kolaylaştırmakta ve katılımını arttırmaktadır. Yüksek katılımın yanı sıra geçersiz oyların azlığı da seçim sistemlerinin doğuracağı sonuçlar bakımından arzu edilen bir durumdur.

Çoğunluk sistemleri, aşırı çok partili bir siyasal hayatın oluşumuna engel olmaktadır. Özellikle tek isimli tek turlu dar bölge uygulamaları, iki partili bir yapının kurulmasına sebebiyet vermekte ve diğer partilerin seçim yarışında etkin olmasına olanak tanımamaktadır. Çünkü seçmen tercihleri, oylarının boşa gideceği kaygısıyla büyük partiler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çok sesliliğin olmaması ve alternatif görüşlerin temsil edilme imkânı bulamayışı, iki partili yapının sakıncalarındandır.

Çoğunluk sistemlerinin, tek isimli uygulamalarında adayların, seçmenlerle olan diyaloglarının daha fazla gelişme imkânı bulması bir başka avantaj olarak sayılabilir. Gerçekten de adayların kimliklerinin, partilerden daha ön planda tutulduğu bu durumda; temsilciler, seçildikleri bölge sorunlarıyla daha yakından ilgilenmekte ve çözüm üretme noktasında daha istekli davranmaktadır. Öte yandan temsilcilerin bu

denli güçlü olması, parti disiplininin sağlanması noktasında sorunlara sebebiyet vermektedir.

Temsilcilerin, parti karşısında güçlü olması durumu, lider sultanın varlığının önünde bir set oluşturmaktadır. Bununla birlikte, iktidar partisine mensup milletvekillerinin bütün hükümet politikalarını “ya aday gösterilmezsem” kaygısıyla kayıtsız şartsız kabul etmeleri durumu da engellenmektedir.

Dar bölgeli yöntemin bir diğer sakıncası ise, seçim bölgelerinin küçük olması nedeniyle o bölgede nüfuz sahibi kişilerin seçim sonuçlarını etkileyebilmesidir. Seçmenleri yönlendirebilecek ekonomik güce ya da saygınlığa sahip kişiler, ya kendileri ya da belirleyecekleri bir adayın seçilmesi için olanca gücüyle mücadeleye girişebilecektir.⁸²

Çoğunluk sistemlerinin en büyük sakıncası, doğurduğu adaletsiz sonuçlardır. Seçim sonuçları itibarıyla iki parti arasında az bir fark bulunsa dahi, parlamentoda temsil oranında bu fark çok ciddi boyutlara ulaşabilmektedir. Hatta ülke genelinde daha az oy alan bir parti, parlamentoda çoğunluğu sağlayarak tek başına iktidara gelebilmektedir.

İleride, ülkemizde çoğunluk sistemlerinin uygulandığı dönem incelenirken sistemin ortaya çıkardığı adaletsiz sonuçlar, tablolar halinde daha açık bir biçimde göz önüne konulacaktır.

4.2.2. Nispi Temsil Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin doğurduğu adaletsiz sonuçların önüne geçilmesi amacıyla geliştirilen nispi temsil sistemleri, partilerin aldıkları oy oranında temsil edilmesi ilkesini temel almaktadır. Dolayısıyla nispi temsil sistemi tek isimli olarak uygulanamaz ve zorunlu olarak bir listeli seçim tarzıdır.

Nispi temsil sisteminin temsilde adalet ilkesine öncelik veren bir yapıda olması, doğal olarak parti sistemlerini etkilemekte ve ikiden fazla partinin -çoğu zaman 4,5,6 ve daha fazla- parlamentoda temsiline olanak tanımakta, bu çok parçalı yapıdan ise istikrarlı hükümetler çıkarmak oldukça güçleşmekte ve genellikle iki

⁸² Sezen, a.g.e. 177

veya daha fazla sayıda partiden oluşan koalisyonlarla hükümet kurma yoluna gidilmektedir.⁸³

Nispi temsil sisteminde, partilerin aldıkları oy oranında, parlamentodaki temsilcilerinin sayısını belirleyebilmek için ilk işlem, seçim sayısının bulunmasıdır. Çünkü bir seçim çevresinde, seçim sayısı partilerin elde ettikleri geçerli oy sayısında kaç kez varsa, her parti o seçim çevresinde o kadar milletvekilliği elde edecektir. Seçim sayısının saptanması üç şekilde yapılmaktadır.⁸⁴

a-Çevre seçim sayısı, her seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilir. Seçim sayısı her seçim çevresine göre değişkendir ancak, seçim çevrelerinin ve ülkenin çıkaracağı milletvekili sayısı önceden bilinmektedir.

b-Değişmez tek sayı, seçimlerden önce, ülkedeki tüm seçim çevrelerinde uygulanmak üzere, kanun koyucu tarafından belirlenir. Değişmez tek sayıda, her çevrenin ve giderek bütün ülkenin çıkaracağı milletvekili sayısı önceden bilinmemektedir. Seçilecek milletvekili sayısı, kullanılacak geçerli oy sayısına bağlıdır.

c-Milli seçim sayısı, ülkenin tüm seçim çevrelerinde, siyasi partilerin elde ettikleri toplam geçerli oyların, seçilecek toplam milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilir.

Teoride basit gibi görünen nispi temsil sistemlerinde esas sorun artık oyların paylaşılmasında çıkar. Zaten ileride de görüleceği üzere nispi temsil sistemlerinin kategorileştirilmesinde artık oyların paylaşılması sorunu temel alınmaktadır.

Artık oyların ne olduğunu bir örnekle açıklamak gerekirse;

Çevre seçim sayısının uygulandığı bir seçim çevresinde 50.000 geçerli oy kullanılmış ve 5 milletvekili seçilecek olsun. Bu durumda 1 milletvekili seçilebilmesi listelerin 10.000 oy alması gerekmektedir. Seçim sonuçlarının;

A Listesi: 12.000

B Listesi: 18.000

C Listesi: 23.000

D Listesi: 6.000

⁸³ Günal, a.g.e. 31

⁸⁴ Teziç, a.g.e. 284

Şeklinde gerçekleştiği varsayılırsa

A Listesi $12.000/10.000=1$ milletvekili

B Listesi: $18.000/10.000=1$ milletvekili

C Listesi: $23.000/10.000=2$ milletvekili

D Listesi: $6.000/10.000=0$ milletvekili

Çıkarılmış olacaktır. Bu seçim çevresinden 5 milletvekili seçileceği bilindiğine göre seçilen 4 milletvekilinin yanı sıra 1 milletvekilliği açıkta kalmaktadır. İşte partilerin aldıkları oyların 10.000 ve katlarının üzerindeki oylar, beşinci milletvekilinin seçilmesinde değerlendirilmeye alınması gereken artık oylardır.

Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki yukarıdaki örnekte karşılaşılan artık oy sorunu değişmez tek sayı usulünde yaşanmaz. Çünkü bu usulde seçilecek milletvekili sayısı önceden belirlenmediği için açıkta kalan milletvekili kontenjanı oluşmamaktadır.

Çevre seçim sayısı ve milli seçim sayısı usullerinin uygulandığı durumlarda arta kalan oyların dağıtımını iki yolla sağlar.

4.2.2.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil

Yaklaştırmalı nispi temsil, artık oyların, ya da temsil edilmeyen oyların ülke çapında değil, fakat seçim çevresinde değerlendirilmesini ifade eder. Seçim sayısı, o seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların, seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilir.⁸⁵ Buradan artan oylar ile hangi siyasi partinin adayının seçileceğini belirlemek için üç temel yöntem vardır.

4.2.2.1.1. En Yüksek Artık Sistemi

Daha önce de belirtildiği üzere nispi temsil sistemlerinin uygulama alanı geniş seçim çevreleridir ve bu sistemlerde artık oy sorunlarıyla karşılaşılmaktadır. İşte en yüksek artık sisteminde her partinin almış oldukları oylar, çevre seçim sayısına bölündükten sonra kalan artık oylar büyükten küçüğe doğru sıralanarak boşta kalan milletvekilliği kontenjanları doldurulur.

⁸⁵ A.g.e. 285

Örneğin 80.000 geçerli oyun kullanıldığı ve 8 milletvekili seçilecek bir seçim çevresinde partilerin almış oldukları oylar şu şekilde gerçekleşmiş olsun.

A Partisi= 26.000 oy

B Partisi= 19.000 oy

C Partisi= 15.000 oy

D Partisi= 13.000 oy

E Partisi= 7.000 oy

Çevre seçim sayısı $80.000/8 = 10.000$ oy olduğuna göre;

A Partisi= $26.000 / 10.000 = 2$ milletvekilliği ve 6.000 artı oy

B Partisi= $19.000 / 10.000 = 1$ milletvekilliği ve 9.000 artı oy

C Partisi= $15.000 / 10.000 = 1$ milletvekilliği ve 5.000 artı oy

D Partisi= $13.000 / 10.000 = 1$ milletvekilliği ve 3.000 artı oy

E Partisi= $7.000 / 10.000 = 0$ milletvekilliği ve 7.000 artı oy

Bu sonuçlara göre 5 milletvekili seçilmiş ve 3 milletvekilliği kontenjanı açıkta kalmıştır. En yüksek artı sistemine göre dağıtım yapıldığında;

A Partisi= 6.000 artı oy + 1 milletvekilliği toplam 3 milletvekilliği

B Partisi= 9.000 artı oy + 1 milletvekilliği toplam 2 milletvekilliği

C Partisi= 5.000 artı oy toplam 1 milletvekilliği

D Partisi= 3.000 artı oy toplam 1 milletvekilliği

E Partisi= 7.000 artı oy + 1 milletvekilliği toplam 1 milletvekilliği

Elde etmiş olacaktır.

Verilen bu örnek incelendiğinde E Partisi, C Partisinin almış olduğu oyların yarısından daha azını aldığı halde eşit sayıda milletvekili çıkarmış olmaktadır. Dolayısıyla en yüksek artı sisteminin küçük partilere avantaj sağlayan sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Bu durum siyasal yaşamda bölünmüşlüğü ve parti çoğulculuğunu doğrudan tetikleyebilecek ve istikrarlı hükümetler kurulmasını zorlaştırabilecektir. Öte yandan temsilde adalet ilkesinin de ne derece gerçekleşmiş olduğu örnekte de görüleceği üzere tartışmalıdır.

4.2.2.1.2. En Yüksek Ortalama Sistemi

Yine bu sistemde de partiler seçim sayısına ulaştıkları kadar milletvekili çıkarmakta ve artık oyların da dağıtılması gerekmektedir. Artık oylar dağıtılırken, her partinin seçim sayısına göre elde ettiği sandalye sayısına farazi bir sandalye eklenir.⁸⁶ Bundan sonra her partinin geçerli oy sayısı, ekleme sonucunda bulunan sayıya bölünerek ulaşılan değerlerden en yüksek olandan başlanarak açıkta kalan kontenjanlar doldurulur.

Daha önce verilen örnekten yola çıkacak olursak;

$$A \text{ Partisi} = 26.000 / 10.000 = 2 \text{ milletvekilliği} + 1 \text{ farazi} = 3$$

$$B \text{ Partisi} = 19.000 / 10.000 = 1 \text{ milletvekilliği} + 1 \text{ farazi} = 2$$

$$C \text{ Partisi} = 15.000 / 10.000 = 1 \text{ milletvekilliği} + 1 \text{ farazi} = 2$$

$$D \text{ Partisi} = 13.000 / 10.000 = 1 \text{ milletvekilliği} + 1 \text{ farazi} = 2$$

$$E \text{ Partisi} = 7.000 / 10.000 = 0 \text{ milletvekilliği} + 1 \text{ farazi} = 1$$

Bu durumda;

$$A \text{ Partisi} = 26.000 / 3 = 8.666 (+1 \text{ Vekillik}) \quad \text{toplam 3 milletvekilliği}$$

$$B \text{ Partisi} = 19.000 / 2 = 9.500 (+1 \text{ Vekillik}) \quad \text{toplam 2 milletvekilliği}$$

$$C \text{ Partisi} = 15.000 / 2 = 7.500 (+1 \text{ Vekillik}) \quad \text{toplam 2 milletvekilliği}$$

$$D \text{ Partisi} = 13.000 / 2 = 6.500 \quad \text{toplam 1 milletvekilliği}$$

$$E \text{ Partisi} = 7.000 / 1 = 7.000 \quad \text{toplam 0 milletvekilliği}$$

Görüleceği üzere en yüksek ortalama yöntemi, en yüksek artık yönteminin aksine büyük partiler lehine işlemektedir. Sistemin büyük partiler lehine işlemesi yönetimde istikrarın sağlanması noktasında bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

4.2.2.1.3. D'Hondt Sistemi

Belçika'da Adalet Bakanı Van den Heuven'in isteği üzerine, Gand Üniversitesi'nde medeni hukuk profesörü ve aynı zamanda bir matematik tutkunu olan Viktor d'Hondt tarafından hazırlanan sistem, 30 Kasım 1899'da kabul edilen seçim kanunuyla uygulanmaya başlanmıştır.⁸⁷

En yüksek ortalama sistemiyle benzer sonuçlar doğuran bu sistemde, partilerin aldıkları oylar, 1'den başlanarak sırayla o seçim çevresinde seçilecek milletvekili

⁸⁶ A.g.e. 287

⁸⁷ Cotteret ve Emeri, a.g.e. 47

sayısına kadar bölünür. Elde edilen rakamlar sıralanarak hangi partinin kaç kontenjan elde ettiği bulunur. Yukarıdaki örnekten yola çıkarsak sistemin uygulaması şu şekildedir.

Tablo-2
Nispi Temsilin d'Hondt Uygulaması

	1.Bölme	2.Bölme	3.Bölme	4.Bölme	5.Bölme	6.Bölme	7.Bölme	8.Bölme
A Partisi	26.000	13.000	8.666	6.500	5.200	4.333	3.714	3.250
B Partisi	19.000	9.500	6.333	4.750	3.800	3.166	2.714	2.375
C Partisi	15.000	7.500	5.000	3.750	3.000	2.500	2.142	1.875
D Partisi	13.000	6.500	4.333	3.250	2.600	2.166	1.857	1.625
E Partisi	7.000	3.500	2.333	1.750	1.400	1.166	1.000	875

Yapılan bu işlem sonucunda koyu renk ile gösterilenler seçilmiş olacaktır. Partilerin kazanmış oldukları milletvekilliği sayısı;

A Partisi= 3 milletvekilliği

B Partisi= 2 milletvekilliği

C Partisi= 2 milletvekilliği

D Partisi= 1 milletvekilliği

E Partisi= 0 milletvekilliği

Görüleceği üzere bu sistem de tıpkı en yüksek ortalama yöntemi gibi küçük partiler aleyhine sonuçlar vermektedir. Ülkemizde halen uygulanmakta olan bu sistemin küçük partilerin aleyhine doğurduğu sonuçlara ek olarak %10 ülke barajı uygulanmaktadır. İleride detaylarıyla anlatılacak olan uygulamanın yönetimde istikrarı sağlama amacıyla varlığını sürdürdüğü savunulabilir.

4.2.2.2. Tam Olarak Uygulanan Nispi Temsil

Nispi temsil sistemlerinin temel amacının sandıktaki iradenin, meclise aynen yansması olduğu daha önce de ifade edilmişti. Bunun için artık oyların asgari

seviyeye indirilmesinin gerekliliği ortadadır. Artık oyların ulusal düzeyde bir değerlendirmeye tabi tutulması, nispi sistemlerin tam olarak uygulanması olarak ifade edilmektedir. Temel olarak üç yol ile uygulanmaktadır.

4.2.2.2.1. Nispi Temsilin Saf Şekli / Milli Seçim Sayısı

Bu sistemde bütün ülke tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmektedir. Buna göre seçim sayısı, geçerli oyların parlamentoya seçilecek milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilir. Bulunacak milli seçim sayısı parti listelerinde kaç defa var ise, partiler o kadar milletvekilliği kontenjanı elde etmiş olacaktır. Örneğin 35.000.000 geçerli oyun kullanıldığı bir seçimde 500 milletvekili seçilecektir. Bu durumda seçim sayısı $35.000.000/500=70.000$ olacaktır. Seçime giren 4 partinin almış oldukları oylar ve elde edecekleri sandalye sayısı şu şekildedir.

A Partisi= $12.600.000/70.000=180$ artık oy yok

B Partisi= $10.200.000/70.000=145+50.000$ artık oy

C Partisi= $8.900.000/70.000=127+10.000$ artık oy

D Partisi= $3.300.000/70.000=47+10.000$ artık oy

Bu sonuçlara göre boşta kalan son milletvekilliğini hangi partinin elde edeceğinin belirlenmesinde en yüksek artık, ya da en yüksek ortalama sistemlerinden biri tercih edilebilecektir. Örneğimize göre her iki yöntem sonucunda da B Partisi boş kontenjanı elde etmektedir.

Tüm seçim sistemleri içerisinde artık-eksik temsil doğurmayarak en yüksek nispiliğe ulaşan sistem budur.⁸⁸ Ancak sistemin bir gereği olarak seçim çevresinin bu denli büyük tutulması, seçilecek temsilcilerin yerel sorunlarla ilgilenmeme riskini de beraberinde getirmektedir.

4.2.2.2.2. Milli Bakiye / Ulusal Artık Sistemi

Milli bakiye sistemi, seçim çevrelerinde yapılan milletvekilliği dağıtımından sonra, siyasi partilerin artık oylarının ve açık milletvekilliklerinin, ulusal planda değerlendirilmek üzere, merkezde birleştirildiği bir sistemdir. Siyasi partilerin, seçim çevrelerinde temsil edilmeyen artık oylarının toplamı, ülke çapındaki açık

⁸⁸ Yavaşgel, a.g.e. 118

milletvekillikleri sayısına bölünerek elde edilen ‘milli seçim sayısı’, her partinin ülke çapındaki artık oy toplamında kaç kez varsa, ayrıca her partiye milli seçim çevresinden o kadar milletvekilliği daha verilir.⁸⁹

Ulusal artık sisteminde, milli seçim sayısının her partinin artık oy toplamına ayrı ayrı bölünerek açıkta kalan milletvekillikleri paylaştırıldıktan sonra, gene açıkta milletvekilliği kalmasını önlemek veya bunu asgari düzeye indirmek için “takviyeli nispi temsil” diye anılan Hagenbach – Bishoff sistemi uygulanabilmektedir. Ülkemizde 1965 yılında yapılan genel seçimlerde de uygulanan bu yönteme göre ülke çapındaki artık oy toplamı, ülke çapında açık kalan milletvekili sayısından bir fazlasına bölünmektedir. Yine açık kontenjan kalırsa en yüksek artık sistemi uygulanmaktadır.⁹⁰

4.2.2.2.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Fransız matematikçi Henri Poincare tarafından bulunan sisteme göre, ülke genelindeki bütün seçim çevrelerinde uygulanmak üzere kanunla bir seçim sayısı belirlenir. Bu durum, her milletvekilinin eşit sayıda seçmeni temsil etmesi sonucunu doğurmaktadır.

Artık oyların değerlendirmesi bölge çapında ve ulus çapında olmak üzere iki aşamada yapılmaktadır. Her parti listesinin artık oyları, birkaç seçim çevresinin birleştirilmesiyle oluşturulan “seçim çevreleri birliği” (bölge bakiyesi) ve yine her parti listesinin bütün seçim çevreleri birliğinden artan oyları, ulusal seçim çevresinde toplanmaktadır.⁹¹

4.2.2.3. Nispi Temsil Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Nispi temsil sistemlerinde temel amaç, her partinin aldığı oy oranında parlamentoda temsilinin sağlanmasıdır. Bu özelliğiyle temsilde adalet ilkesinin öncelikli olarak gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

En fazla oyu alanın kazandığı çoğunluk sistemlerine alternatif olarak üretilen nispi temsil sistemleri, uygulama bakımından biraz daha karmaşık sistemlerdir. Zira

⁸⁹ A.g.e. 119

⁹⁰ Teziç a.g.e. 288-289

⁹¹ Teziç a.g.e. 290

bu sistemlerde artık oy sorunu çıkmakta ve üretilen alt sistemler genel olarak artık oy sorunu çerçevesinde şekillenmektedir.

Nispi temsil sistemlerinin çok partili bir yapıyı teşvik ettiği söylenebilir. Çünkü farklı görüşler iktidara gelemeyeceklerini bilseler dahi en azından seslerini duyurabilmek için partileşmektedir. Parçalanmış parti yapısı nedeniyle seçim sonucunda istikrarlı bir hükmet çıkma olasılığının, çoğunluk sistemlerine göre daha düşük olması bu sistemin en zayıf yanıdır.

Öte yandan parti çoğulculuğunun çok seslilik ve alternatif oluşturma bakımından yararlı olduğu da savunulabilir. Bu sistemlerde temel kaygı rejim karşıtı komünist, faşist ya da etnik milliyetçi partilerin de parlamentoda seslerini duyurarak daha fazla yandaş edinmesidir. Bir başka bakış açısı ise bu grupların siyasal yaşamda seslerini duyurabiliyor olması, daha fazla marjinalleşerek yasadışı örgütlenmelere ve eylemlere kalkışmalarının önüne geçilebilir olmasının olumlu bir sonuç olmasıdır.

Nispi temsil sistemleri, geniş seçim çevrelerinde uygulanabilir olduğundan, seçmenler ve temsilciler arasındaki bağın zayıf olması sonucunu doğurur. Bu durum milletvekillerinin tekrar seçilebilmek için seçmenlerin değil parti yönetiminin rızasını kazanmak için çabalamalarına neden olur. Milletvekilleri hür iradeleriyle hareket etmekten ve irade beyan etmekten ziyade parti politikalarını savunma eğiliminde olacaktır. Sonuçta yüksek bir parti disiplini ve lider sultasını ortaya çıkacaktır.

Sistemin yönetimde istikrar ilkesini sağlayamama olasılığına karşı geliştirilen ülke genelinde %5-10-15 gibi baraj uygulamaları, nispi temsil sistemlerini, temel amacı olan adil temsil ilkesinden uzaklaştırmaktadır. İleride de görüleceği üzere 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi seçmenden %34,3 oy almasına karşın parlamentoda %66 oranında temsil hakkına kavuşmuştur. Daha ziyade çoğunluk sistemlerinde karşılaşılan bu tablo, %10 ülke barajının nispi temsil sistemlerinin amacı dışında bir sonucun ortaya çıkabilmesine en yakın örnektir.

4.2.3. Karma Sistemler

Karma sistemler, genel olarak, tek isimli seçim çevrelerinde uygulanan çoğunluk sistemi ile çok isimli seçim çevrelerinde uygulanan nispi temsil sisteminin

sakıncalarını, bu sistemleri kaynaştırarak gidermek düşüncesinden doğmaktadır. Bu sistemlerin hangi oranlarda kaynaştırılacağı yasa koyucunun amacına bağlıdır.

4.2.3.1. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi

Bu sistem 9 Mayıs 1951 tarihli kanun ile Fransa'da uygulanmıştır. Sistem, partiler arasında seçim öncesi anlaşmalarını teşvik etmekte, partiler grubunun, kullanılan geçerli oyların salt çoğunluğunu elde etmesi halinde bütün milletvekilliklerini elde etmesini sağlamaktadır. Teziç, sistemi şu şekilde anlatmaktadır:⁹²

Bu sistemde üç ihtimal belirebiliyordu: 1) Partiler birleşik liste sunmadıkları takdirde, sandalyelerin bölüştürülmesi nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre yapılıyordu. 2) Partiler birleşik liste yapmışlar ama, geçerli oyların salt çoğunluğu sağlanamamışsa, sandalyelerin dağılımı gene nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre yapılıyordu ve birleşik liste grubu partilerinin geçerli oyları, bir bütün olarak değerlendiriliyordu. 3) Partiler birleşik liste yapmışlar ve geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlamışlarsa, o çevreden seçilecek bütün milletvekilliklerine sahip oluyorlar, sonradan kendi aralarında, nispi temsilin en yüksek ortalama usulüne göre sandalyeleri ayrıca bölüşüyorlardı.

Görüleceği üzere bu sistem ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından, hem listeli çoğunluk sistemi hem de nispi temsilin en yüksek ortalama sistemiyle benzeşmektedir.

4.2.3.2. Çift Oylu Alman Sistemi

1945 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Alman seçim sistemi, nispi temsil ile tek isimli çoğunluk sistemini eşit oranda birleştirmektedir. Sisteme kişiselleştirilmiş çift oylu sistem de denmektedir.⁹³

Berlin duvarının yıkılmasıyla birleşen Almanya'da milletvekili sayısı 662 olmuş ve bunun 331 üyesi nispi temsil, 331 üyesi de çoğunluk sistemi ile seçilmektedir. Tek isimli çoğunluk sistemi için ülke 331 dar bölgeye ayrılmış ve

⁹² Teziç, a.g.e. 294

⁹³ Sezen, a.g.e. 208

bunun yanı sıra nispi temsilin uygulandığı 16 Bölge belirlenmiştir. Seçmenlerin bir oy pusulasında iki seçim hakkı bulunmaktadır.⁹⁴

Oyların tasnifinde tek isimli 331 dar bölgede en çok oyu alan adaylar seçilmiş sayılmaktadır. Diğer 16 bölgede ise nispi çoğunluğun en yüksek ortalama usulü uygulanmaktadır. Bu usule uygun olarak seçim sayısı bulunur ve milletvekilliği dağılımı yapılarak partilerin elde etmesi gereken milletvekilliği sayısı bulunur. Daha sonra her partinin o seçim çevresinde çıkarmaya hak kazandığı toplam sandalye sayısından, çoğunluk sistemi ile dar bölgelerden seçilen aday sayısı çıkarılır.⁹⁵

4.2.3.3. Çift Barajlı Türk Sistemi

Bu 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan bu sisteme göre siyasi partilerin kontenjan adayı gösterdikleri seçim çevrelerinde, kontenjan adayları için çoğunluk, diğer adaylar için ise nispi temsil sisteminin d'Hondt usulü uygulanmaktaydı.

Seçimlerde %10 ülke barajının yanı sıra bir de çevre barajı uygulaması mevcuttu. Çevre barajı o ilde kullanılan geçerli oyların, seçilecek milletvekili sayısına bölünmesi ile bulunuyordu. Bununla birlikte bir ilde 6 milletvekili seçilecek ise, partilerin o ilde kontenjan adayı göstermeleri zorunluydu ve kontenjan adayı gösterilen illerde çevre barajı hesaplanırken, bölme işleminde kontenjan adayı ayrı tutulmaktaydı.⁹⁶ Bu durum küçük partiler aleyhine işlemekteydi çünkü kontenjan adayı ayrı tutulduğunda, çevre barajı daha da yükselmiş olmaktaydı. Uygulanan bu sistemin nasıl sonuç verdiği ileride Türkiye'deki seçim uygulamaları anlatılırken incelenecektir.

⁹⁴ Teziç, a.g.e. 296

⁹⁵ A.g.e. 297

⁹⁶ A.g.e. 301

5. BÖLÜM YÖNETİMDE İSTİKRAR - SİYASAL İSTİKRAR

Siyasal istikrar, bir siyasal sistemin kurumlarının ani bir değişime uğramadan varlığını sürdürmesi olarak tanımlanabilir. Siyasal istikrarsızlık da bu kurumlarda meydana gelen ani değişim olarak ele alınabilir.⁹⁷

Siyasal istikrar, siyasetin amacıdır. Siyasal istikrarın iki ana unsuru vardır, düzen ve süreklilik. Düzen, siyasal sistemin şiddetten, kaba kuvvetten, zorlamadan ve yıkıcılıktan nispeten uzak olması; süreklilik ise, istikrardır, siyasal unsurların pek değişmemesi, siyasal süreçte kesintilerin olmaması, toplumda siyasal sistemi temelden değiştirmek isteyen önemli sosyal güçlerin ve siyasal hareketlerin olmaması demektir.⁹⁸

Devlet idaresinde istikrar kavramı tartışılırken kimileri yalnızca hükümet istikrarını temel almış, kimileri ise demokratik düzenin devamı anlamında bir istikrarı konu edinmiştir. Şunu ifade etmek gerekir ki istikrarlı hükümet, etkin hükümetin kolaylaştırıcı bir koşulu olabilir ancak hiçbir zaman yeterli koşulu olamaz. Çünkü etkin olmayan koalisyon hükümetleri de zaman kazanmak ve iktidarını devam ettirmek için uzun süre görevde kalabilmektedir. Yapılan bu çalışmada her iki görüşe de zaman zaman yer verilecektir. Ancak istikrarın seçim sistemleriyle içinde olduğu yakın ilişkinin görülebilmesi bakımından hükümet istikrarlılığı öncelikli olarak yer tutacaktır.

Bilindiği üzere devletin sacayağı niteliğindeki üç temel erkten biri olan yürütme; başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter hükümet sistemleri olmak üzere 3 farklı şekilde kendini göstermektedir.

5.1. Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi, kuvvetler ayrılığının kesin çizgilerle sınırlarının belirlendiği, yürütme organının yasamadan bağımsız olarak halk tarafından seçilen bir başkandan müteşekkil olduğu sistemdir.

⁹⁷ Gülgün Erdoğan Tosun, Tanju Tosun, **Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999, s.15

⁹⁸ Meltem Dikmen Canıklıoğlu, **Seçim Sistemlerinin Siyasi İstikrarı Sağlamadaki Rolü**, s.18

Bu sistemde yürütme şekillenmiş yönünden yasamadan tamamen bağımsızdır. Dolayısıyla da yürütmenin varlığını sürdürmesi yasamanın güvenine bağlı değildir. Yasama organı güvensizlik oyu vermek suretiyle yürütmenin görev süresini kısaltamaz. Aynı şekilde, yasama organı da yürütmenin fesih silahından korunmaktadır. Yürütme organı yasama organını feshetmek suretiyle görev süresini kısaltamaz.⁹⁹

Hükümet sistemleri, yasama ve yürütme organlarının birbiriyle olan karşılıklı konum ve ilişkileri yönünden birbirlerinden ayrılırlar. Başkanlık sisteminde de yasama ve yürütme organlarının birbirleriyle karşılıklı ilişki ve konumları kendine özgü bir özellik taşımakta olup, bu sistemin diğer hükümet sistemlerinden ayrılması sonucunu doğurmaktadır. Bu çerçevede başkanlık sistemini diğer hükümet sistemlerinden ayıran üç temel kriter vardır. Bunlar; başkanın doğrudan doğruya veya doğrudan benzeri bir yöntemle halk tarafından seçilmesi, başkanın görev süresinin sabit olması ve yürütme organının tek bir kişiden oluşmasıdır.¹⁰⁰

Çoğunlukla savunulan görüş başkanlık sisteminin parlamenter hükümet sistemine göre daha istikrarlı olduğudur. Gerçekten de başkanlık sisteminde yürütme tek başına başkanı ifade etmekte ve doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yasamaya dayalı olarak göreve gelmediği için; başkanın, yasamanın güvenoyuna ihtiyacı olmadığı gibi tek istisna dışında görevden alınması da söz konusu olmamaktadır. Ortalama hükümet süresi açısından bakıldığında başkanlık sisteminin diğer sistemlere oranla daha istikrarlı olduğu söylenebilir.

Ünlü siyasal bilimcilerden Arend Lijphart, bir hükümet sistemini tanımlarken üç temel ölçütün yeterli olacağını savunmuştur. Bunlar, hükümet sisteminin yapısı, yürütme organının başını temsil eden kişinin meşruiyeti konusu ve yürütmenin kaç kişiden oluştuğudur. Lijphart'ın açıkladığı bu üç ölçüte Giovanni Sartoriye de katılmakla beraber; Sartori, özellikle üçüncü ölçüte getirdiği alt ölçütlerle bu görüşü destekleyerek, geliştirmiştir. Sartori'ye göre başkanlık sisteminde devletin başı olan başkanın;

- Halk tarafından göreve getirilmesi,

⁹⁹ Emrah Karaca Eren, **Başkanlık Sisteminin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3/2002, s.137

¹⁰⁰ A.g.e. 138

- Parlatentonun oyuyla görevden alınamaması,
- Hükümet ya da hükümetin başkanının atamasını yapması ya da hükümetin başı olması gerekmektedir.

Bu koşulların varlığı ile tamamlanan üçüncü ölçüt ile diğere iki ölçütün hepsinin bir arada bulunması halinde pür başkanlık sisteminden bahsedilebilecektir.¹⁰¹

Başkanlık sisteminin genel hukuki özellikleri şu şekilde sıralanabilir:¹⁰²

- Meclis ve hükümet birbirinden ayrı birer varlığa “organ” kimliğine sahip olacak şekilde kurumlaştırılmıştır. Bu kurumların kadrosu farklıdır. Meclis, hükümeti bünyesinde barındırmaması itibarıyla bir “parlamento” değildir. Her iki organın hukuki yetkilerinin “dolaysız” kaynağı Anayasadır. Meclis ve hükümet birbirinden ayrı olarak farklılaştırılmaya çalışılan usullerle ve doğrudan halk seçimi ile iktidara gelirler.
- Meclis ve hükümet birbirinden bağımsız olarak iktidara kalırlar. Yetkilerini paylasan güçlerin ayrılığını ve eşitliğini sağlayan temel etken budur: Meclis içinden olmayan hükümetin, meclise karşı siyasi sorumluluğu da yoktur, seçim dönemi içinde izlediği politikalar (program) nedeni ile meclis tarafından görevinden azledilemez. Kısaca, hükümet – başkan aynı seçim dönemi içinde kimseye karşı sorumlu değildir. Hükümet fesih mekanizmasını işleterek, meclisin görevine son veremez.
- Meclis ve hükümet, yönetim işlevini (politika saptama, uygulama, denetleme) ortaklaşa ifade ederler. Her kurum yönetim gücünden hukuken kendisine düşen payın kullanımında, diğereinin işbirliğine, diğereinin bu kullanımın yerindeliliğini onaylamasına muhtaçtır.
- Yürütme organı bölünmemiştir. Halk tarafından doğrudan – meclis aracılığı olmaksızın – seçilen hükümet tek kişiden oluşur. Bu kişi aynı zamanda Devlet başkanıdır. Başkan tarafından seçilen ve meclisçe onaylanan yardımcılar ise bir “kabine” oluşturmazlar. Bağımsız varlık, program ve dolayısı ile meclise karşı ortak ya da bireysel siyasi sorumlulukları, bu anlamda siyasi kimlikleri yoktur.

¹⁰¹ Bülent Yücel, **Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:52, Sayı:4, 2003, s.340

¹⁰² Ertan Beceren, Gökhan Kalağan, **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı 11 Bahar 2007/2 s.166-167

- Başkanın kongre önünde siyasi sorumluluğunun olmadığı belirtilse de, başkanın cezai bir sorumlulukla karşılaşabilecektir. Buna göre, temsilciler meclisi tarafından suçlanması ve Federal Anayasa Mahkemesi Başkanının başkanlığında senato tarafından yargılanması gerekir, verilecek ceza en çok “görevine son verme” olabilir. Bu mekanizma bir defa 1966’da Başkan Johnson’a karşı işletilmiş fakat temsilciler meclisi tarafından yöneltilen suçlama yersiz bulunmuştur.

5.1.1. Başkanlık Sisteminin Faydaları

- **Başkanlık sistemi daha fazla demokrasi sağlar:** Başkanlık sisteminin en olumlu yanlarından biri sorumlu ve yetkilinin kim olduğunun çok açık olarak belli olmasıdır.¹⁰³ Başkanlık sistemi, seçmenler için daha fazla seçme olanağı sağlar. Başkanın halk tarafından seçilmesi, seçim öncesinde seçmenlerin seçimden sonra hangi hükümetlerin kurulacağını bilerek oy vermesini kolaylaştırır ve seçilmişlerin hesap vermeye açık olmasını sağlar.¹⁰⁴ Bu sistemde yasama meclisi üyeleri de doğrudan doğruya halk tarafından seçildiği için, parlamenter sistemin aksine, bu sistemde seçmenler seçimlerde bir değil, iki kez oy kullanmaktadırlar. Böylece seçmenler iki kez tercihte bulunma imkânı elde etmiş olmaktadır.¹⁰⁵
- **Başkanlık sistemi istikrarlı bir yönetim sağlar:** İstikrarlı yönetim, başkanın sabit görev süresine sahip olmasından kaynaklanır. Bu sistemde başkan, yasama organı tarafından verilecek bir güvensizlik oyuyla düşürülüp değiştirilemeyeceği için, görev süresinin sonuna kadar iktidarını koruma avantajına sahiptir. Bu yüzden başkanlık sistemlerinde hükümet krizlerine rastlanmaz.¹⁰⁶ Başkanlık sistemi, başkanı yasama organından bağımsız kılmak, ona belli bir görev süresi

¹⁰³ Burhan Kuzu, **Türkiye İçin Başkanlık Sistemi**, Fakülteler Matbaası İstanbul, s.94

¹⁰⁴ Sait Yılmaz, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/baskanlik_sistemi_abd_turkey.pdf Erişim Tarihi: 03.01.2014

¹⁰⁵ Eren, a.g.e. 139

¹⁰⁶ A.g.e. 138

tanımak ve halk tarafından seçilmek yoluyla, otoritesini meşrulaştırmak suretiyle yürütmenin istikrarsızlığı ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.¹⁰⁷

- **Başkanlık sistemi güçlü yönetim sağlar:** Buna göre, yürütme gücü bir tek kişinin elinde toplandığı için devlet daha iyi yönetilir. Böylece oluşacak güçlü icra, güçlü devleti doğuracaktır.¹⁰⁸

5.1.2. Başkanlık Sisteminin Sakıncaları

- Başkanın görev süresinin sabitlenmesinin istikrarı sağlamasının yanında, esnek olmayışından ötürü istikrarsızlığı da beraberinde getireceği iddia edilmiştir. Yani başkanın dört yıllık görev süresi, uzun ve tehlikeli görülebilir.¹⁰⁹ Başkanlık rejiminde halk tarafından seçilen başkan ve meclis birbirini görevden alamaz. Başkan başarısız olsa bile süresi doluncaya kadar görevde kalır. Başarılı olanlar da dönem sonunda görevden ayrılmak durumunda kalırlar.
- Başkanlık rejimlerinde başkanın seçimi çoğunlukçu formüle göre yapılmaktadır. Çoğunlukçuluk, iktidar yoğunlaşmasına yol açmakta ve kutuplaşmayı arttırmaktadır.
- Halk tarafından seçilen başkan ve meclis, farklı partilerden olabilirler. Bu durumda iki taraf da meşru olanın kendisi olduğu iddiasıyla önemli sorunlar ortaya çıkar.¹¹⁰

5.2. Yarı-Başkanlık Sistemi

Yarı-başkanlık sistemi, çok basit olarak; “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir parlamenter sistemdir.¹¹¹ Yarı başkanlık sisteminde; Cumhurbaşkanını halk seçer, yönetim iki başlıdır; güçlü Cumhurbaşkanı ve Başbakan.¹¹²

Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger yarı başkanlık sisteminin üç temel esasa dayandığını belirtmiştir. Bu esaslar;¹¹³

¹⁰⁷ Kuzu, a.g.e. 92

¹⁰⁸ Eren, a.g.e. 138

¹⁰⁹ Bünyamin Bezci, **Demokrasi ve Başkanlık Sistemi**, Yönetim Bilimleri Dergisi, 3:2, 2005, s. 88

¹¹⁰ Beceren ve Kalağan, a.g.e. 168

¹¹¹ A.g.e. 169

¹¹² Hasan Tahsin Fendoğlu, **Başkanlık Sistemi Tartışmaları**, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz, Kasım, 2010, s.19

¹¹³ Yücel, a.g.e. 342

- Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından doğrudan ve genel oyla seçilmesi,
- Cumhurbaşkanı'na Anayasa ile oldukça güçlü yetkilerin tanınması ve
- Parlamento'nun güvenine dayanan bir başbakan ve bakanlar kurulunun varlığıdır.

Fransa'da De Gaulle Anayasası ile başlayan ve bazı Güney Avrupa Ülkeleri Anayasaları ile çeşitli Latin Amerika, Afrika ve Asya Ülkeleri'nin anayasalarına da yansımış olan Yarı – Başkanlık düzenlemeleri oldukça dikkat çekici niteliktedir. Başkanlık sisteminden oldukça farklı olan Yarı – Başkanlık sisteminin, örnekleri yine de oldukça azdır.¹¹⁴

Yarı-Başkanlık sistemine ideal paradigma olarak Fransa gösterilmektedir. Fransa'da Millet Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclis vardır.¹¹⁵ Senato; yerel yönetimlerin temsilcisidir ve iki dereceli bir seçimle belirlenir. Millet Meclisi ise genel oya dayalı tek dereceli bir seçimle belirlenir. Senato üyelerini, sayıları komünlerin nüfuslarına göre değişen, küçük yerleşim birimlerine öncelik veren, kurullarla saptanan ikinci seçmenler belirler.¹¹⁶

1982 Anayasasının Cumhurbaşkanı'na verdiği yetkiler ele alındığında birçok hukukçu –Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilince- Türkiye'deki sistemi Yarı-Başkanlık sistemi olarak değerlendirmektedir.¹¹⁷

1982 Anayasası, 1958 tarihli Fransız Anayasası ile büyük benzerlik taşımaktadır. Bu nedenle bazı hukukçular, 1982 Anayasasının kurduğu sistemi, Yarı-Başkanlık sistemi olarak kabul etmiştir. 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanına verilen yetkiler, Fransa'dakinden daha çoktur.¹¹⁸

Aksi görüşte olanlar ise, 1982 Anayasasının Yarı-Başkanlığı değil, Parlamenter sistemi getirdiğini savunmaktadır. Çünkü hükümet, parlamento karşısında siyasal açıdan sorumludur. Cumhurbaşkanı siyasal açıdan sorumsuzdur. Cumhurbaşkanı bazı koşullarla Meclisi feshedebilir. Güç yürütmenin elindedir ve sorumsuz

¹¹⁴ Beceren ve Kalağan, a.g.e. 169

¹¹⁵ Fendoğlu, a.g.e. 19

¹¹⁶ Murat Yıldırım, **Milli Egemenlik Kavramı ve Türkiye'de Seçim Sistemleri**, Cumhuriyet Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2001, s.178

¹¹⁷ Fendoğlu, a.g.e. 19

¹¹⁸ A.g.e. 45

Cumhurbaşkanı da güçlüdür. Bu durumda, cumhurbaşkanını halk seçse bile, rejim Yarı- Başkanlık sistemi değildir.¹¹⁹

5.3. Parlamenter Sistem

Parlamenterizm, parlamenter rejim veya parlamenter hükümet, hukuken ve siyaseten sorumsuz devlet başkanının başkanlığında, yürütme organı ile yasama organı arasındaki Kuvvetler ayrılığının yumuşak olduğu, organlar arasındaki hukuki ilişkinin eşitlik ve dengeye dayandığı rejimdir.¹²⁰

Parlamenter rejim, bir partiler rejimidir. Parlamenter rejim; “çoğunluğun siyasi iktidarı” veya parlamento çoğunluğunun “ kendi içinden hükümet çıkarma imtiyazı” demektir.¹²¹

Parlamenter sistemin uygulanmasıyla ilgili ülkeler arası karşılaştırma yapmak mümkün değildir, çünkü parlamenter sistemin diğer ülkelerdeki uygulamaları arasında önemli farklılıklar vardır. Bu nedenle doktrinde parlamenter sistemin ayırıcı unsurları ve temel özellikleri konusunda bir görüş birliği oluşmamıştır. Ancak, Epstein tarafından yapılan “Yürütme iktidarının, yasama iktidarından kaynaklandığı ve ona karşı sorumlu olduğu anayasal demokrasi tipi” tanımının genel kabul gören bir tanımıdır.¹²²

Parlamenter sistemlerde devlet başkanları devlet ve milletin bütünlüğünü temsil ederler ve tarafsızdırlar, partiler üstü bir konumdadırlar.¹²³ Parlamenter sistemlerde devlet başkanı sembolik yetkilere sahiptir. Bu sistemlerde devlet başkanının azil ve fesih yetkisi yoktur, ayrıca yasama, atama ve olağanüstü hal yetkileri de yok denecek kadar azdır. Devlet başkanının yetkisiz olmasının en önemli sonucu da siyasi sorumluluğunun olmamasıdır.¹²⁴

¹¹⁹ A.g.e. 20

¹²⁰ A.g.e. 9

¹²¹ Kuzu, a.g.e. 48

¹²² İ.Halil Asilbay, **Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 104,2013, s.252.

¹²³ Sait Yılmaz, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/baskanlik_sistemi_abd_turkey.pdf Erişim Tarihi: 03.01.2014

¹²⁴ Levent Gönenç, **Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği**, Güncel Hukuk, s.40

Parlamenteer sistemin genel özellikleri,¹²⁵

- Parlamenteer sistemde yürütme organı iki kanatlı veya iki başlıdır. Yürütmenin bir kanadında "devlet başkanı", diğere kanadında "hükümet", yani "başbakan" ve "bakanlar" bulunur. "Devlet başkanı" koltuğunda; eğer parlamenteer sistemin uygulandığı devlet İngiltere gibi monarşi ise "veraset" ve "hanedan" kurallarına göre belirlenen "monark" (yani "kral" veya "kraliçe"); Almanya gibi bir cumhuriyet ise parlamento tarafından seçilen bir "cumhurbaşkanı" oturur.
- Parlamenteer sistemde ister kral, ister kraliçe, ister cumhurbaşkanı olsun, devlet başkanının yetkileri semboliktir; asıl icrai yürütme yetkilerini hükümet, yani başbakan ve bakanlar kullanır.
- Parlamenteer sistemde başbakan ve bakanlar yasama organının içinden çıkar.
- Parlamenteer sistemde "sandık meşruiyeti"ne sahip olan sadece parlamentodur. Bir başka ifadeyle, parlamenteer sistemde sadece parlamento seçimle işbaşına gelir.
- Parlamenteer sistemde asıl icrai yetkileri kullanan hükümet yasama organındaki çoğunluğun güvenine sahip olduğı sürece görevde kalır, yani siyasal olarak parlamento çoğunluğuna karşı sorumludur. Hükümete siyasal programını hayata geçirmek üzere "yönetme ehliyeti" veren parlamento çoğunluğu, bu programın hayata geçirilememesi veya eksik geçirilmesi söz konusu olduğunda ondan hesap sorabilir.

Başkanlı Parlamenteer Sistem; parlamenteer hükümet sistemindeki esas unsurları değıştirmeden, sadece devlet başkanı-halk arasındaki ilişkinin değışmesi durumudur. Yani parlamenteer sistemin ana unsurlarının sabit kalarak, devlet başkanının halk tarafından seçildiğı bir sistemdir. Başkanlı parlamenteer sistem, bir parlamenteer sistem değıldir, çünkü devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir; bir yarı-başkanlık sistemi de değıldir, çünkü cumhurbaşkanının mevcut yetkileri yarı-başkanlık sistemindeki bir cumhurbaşkanınki kadar fazla değıldir.¹²⁶

¹²⁵ Levent Gönenç, **Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliğı**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Nisan 2011, s.3.

¹²⁶ Levent Gönenç, **Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenteer Sistem Seçeneğı**, Güncel Hukuk, s.40

5.4. Sistemler Arası Karşılaştırma

Çoğunlukla savunulan görüş başkanlık sisteminin parlamenter hükümet sistemine göre daha istikrarlı olduğudur. Gerçekten de başkanlık sisteminde yürütme tek başına başkanı ifade etmekte ve doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yasamaya dayalı olarak göreve gelmediği için; başkanın, yasamanın güvenoyuna ihtiyacı olmadığı gibi tek istisna dışında görevden alınması da söz konusu olmamaktadır. Ortalama hükümet süresi açısından bakıldığında başkanlık sisteminin diğer sistemlere oranla daha istikrarlı olduğu söylenebilir.

Tablo-3 Bağımsızlığını 1945 ile 1979 yılları arasında elde eden doksan üç ülkenin ve bunlardan 1980-1989 arasında sürekli demokrasi olarak kalan ülkelerin rejim tipi¹²⁷

Parlamenter (41)		Başkanlık (36)		Yarı- Başkanlık (3)	Mutlak Monarşi (13)
Bahamalar	Mauritius	Angola	Kore(K)	Lübnan	Bahreyn
Bangladeş	Nauru	B.Faso	Mali	Senegal	Birleşik Arap
Barbados	Nijerya	Benin	Moritanya	Zaire	Emirlikleri
Batı samova	Pakistan	Cabo Verde	Mozambik		Burundi
Bostsvana	Papua	CAR	Nijer		Fas
Burma	Yeni Gine	Cezayir	Ruanda		Kamboçya
Çad	St.Lucia	Gibuti	Sao Tome		Katar
Dominika	St.Vincent	Ekvator Ginesi	Seyşeller		Kuveyt
Endonezya	Sierra Leone	Fildişi Kıyısı	Suriye		Lesotho
Fiji	Singapur	Filipinler	Tayvan		Libya
Gambia	Solomon	Gabon	Togo		Maldiv Adaları
Gana	Adaları	Gine	Tunus		Tonga
Grenada	Somali	Gine Bissau	Vietnam(G)		Umman
Guyana	Sri Lanka	Kamerun	Vietnam(K)		Ürdün
Hindistan	Sudan	Kıbrıs	Yemen(G)		
İsrail	Surinam	Komorolar	Zambia		
Jamaika	Svaziland	Kongo	Malavi		
Kenya	Tanzanya	Kore(G)	Madagaskar		
Kiribatı	Tirinidad ve				
Laos	Tobago				
Malezya	Tuvalu				
Malta	Uganda				
Sürekli Demokrasiler					

¹²⁷ Nur Uluşahin, **Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1999, 239

(15/41)	(0/36)	(0/3)	(0/13)
Bahamalar	Papua		
Barbados	Yeni Gine		
Bostvana	St.Lucia		
Dominika	St.Vincent		
Hindistan	Solomon		
İsrail	Adaları		
Jamaika	Tirinidad ve		
Kiribatı	Tobago		
Nauru	Tuvalu		

Tablo 3'te görüldüğü gibi 1945 ile 1979 yılları arasında bağımsızlığını kazanan ülkelerden 1980-1989 döneminde sürekli olarak demokrasi kalabilen rejimler parlamenter rejimler olmuştur.

Tablo-4 1967-1976 yılları arasında hükümet sistemleri ve yürütme dayanıklılığı¹²⁸

Ülkeler	Yürütme Dayanıklılığı Ortalaması
Şili Kosta Rika Fransa Filipinler A.B.D. Uruguay Venezuela	Başkanlık Sistemleri 36 ay
Avustralya Kanada Seylan Batı Almanya Hindistan İrlanda Jamaika Japonya Yeni Zelanda Birleşik Krallık	Çoğunlukçu Parlamenter Sistemler 33 ay

¹²⁸ A.g.e. 233

Avusturya Belçika Danimarka Finlandiya İtalya Hollanda Norveç İsveç Türkiye	Temsili Parlamenter Sistemler 22 ay
---	--

Tablo 4’te görüldüğü gibi parlamenter hükümet sistemlerinde, hükümetin dayanıklılığı başkanlık sistemlerine nazaran daha düşüktür. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta çoğunlukçu parlamenter sistemler ile temsili parlamenter sistemlerin yürütme dayanıklılığı ortalamasının farklı olmasıdır. Başka bir ifadeyle hükümet istikrarsızlığı parlamenter sistemin değil, bazı parlamenter sistemlerin sorunudur.¹²⁹

Demokratik rejim istikrarı açısından bakıldığında, bağımsızlığın, yeni kazanmış ve demokrasi kültürü tam olarak gelişmemiş olan ülkelerde parlamenter sistemin diğer sistemlere kıyasla demokrasinin sürekliliği bakımından daha olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir.

5.5. Türkiye’de İstikrar Olgusu

Cumhuriyet tarihinde siyasal istikrarsızlığın başlangıcı olarak 1960 yılı gösterilebilir. Bilindiği üzere 1960 Mayısında demokratik süreç ilk kez kesintiye uğramış, ancak bu son olmamıştır. 1971 ve 1980 yıllarında da Türk Silahlı Kuvvetleri siyasete müdahale etmiş ve bu üç tarih, Türk demokrasisinin kırılma noktaları olmuştur.

Genelde tüm sistemler ve özelde de Türkiye için demokratik istikrarsızlık ve hükümet istikrarsızlığının birbirlerini tetiklediği söylenebilir. 1960 darbesi öncesinde hükümet istikrarsızlığı yaşamayan Türkiye, bu tarihten sonra çizdiği istikrarsız tablo ve ülke içerisinde çıkan şiddet olaylarını yatıştırmadaki başarısızlığı sonucu 1980 darbesiyle karşı karşıya gelmiştir. Çağdaş Demokrasiler Katılma, İstikrar ve Şiddet isimli eserinde Bingham Powel, bir ülkedeki istikrarın halkın demokratik sürece

¹²⁹ A.g.e. 81

katılımı ve ülkedeki şiddet olaylarının varlığıyla ilişkilendirmiştir. Powel'a göre Katılma, istikrarı geliştirmekte ve şiddeti engelleyerek meşruluğu çoğaltmaktadır. İstikrarlı ve düzenli demokrasiler daha çok meşruluk elde etmekte, bu da daha fazla katılımı sağlamaktadır.¹³⁰

Gerçekten de Türkiye'de 1980 öncesinde yapılan son 3 seçime bakıldığında katılım oranı oldukça düşük olduğu görülecektir. Nitekim 1969 Milletvekili Genel Seçimlerine katılım yüzde 64,3, 1973 seçimlerine katılım yüzde 66,8 ve 1977 seçimlerine katılım ise yüzde 72,4 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan şiddet olaylarının temelinde ideolojik görüş farklılığının yarattığı kamplaşmanın yattığı düşünüldüğünde, böylesine politize olmuş bir toplumda siyasal katılımın da yüksek olması gerektiği düşünülebilir. Fakat bunun aksi yaşanmış; toplumsal şiddetin, siyasal katılım ve istikrar üzerinde ortaya çıkarttığı olumsuz tablo Türkiye'de de görülmüştür.

1980 darbesi sonrasında siyasi yasaklardan dolayı bir süre hükümet istikrarı devam etmiş, yasakların kalkmasından sonra istikrarsız hükümetler dönemi yeniden başlamıştır.

1990'lı yıllar ise Türk siyasi yaşamında koalisyon hükümetleri dönemi olarak yerini almıştır. Bu süreçte yaşanan hükümet bunalımları ve iktidar partilerinin izledikleri popülist politikalar ülkedeki ekonomik göstergeleri alt üst etmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında patlak veren ekonomik krizler vatandaşların parlamenter demokrasiye olan güvenini sarsmış ve 2002 yılında yapılan seçimlere katılım oranı önceki yıllara nazaran düşük olmuştur. Bununla birlikte 2002 seçimleri umulmadık bir şekilde tek parti hükümeti çıkarmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere nispi temsil sistemlerinde alışık olunmayan bu durum yine aynı şekilde alışık olunmayan bir temsil adaletsizliğini de beraberinde getirmiştir. Zira yüzde 79,1'lik katılım oranıyla gerçekleşen seçimlerde 34,3 oy alan iktidar partisi, parlamentonun yüzde 66'sına sahip olabilmıştır.

Türkiye'de istikrarın sağlanmasına yönelik olarak alınan en önemli tedbir ülke genelinde uygulanan %10'luk seçim barajıdır. Buna göre ülke genelinde geçerli

¹³⁰ Bingham Powel, **Çağdaş Demokrasiler, Katılma, İstikrar ve Şiddet**, Çev. Mehmet Turhan, S Yayınları, Ankara, 1990, s.35

oyların %10'unu alamayan bir siyasi parti belirli seçim çevrelerinde birinci parti olsa dahi parlamentoda temsil imkânı bulamamaktadır.

Ülke seçim barajı ile ulaşılmak istenen ve tümü "istikrar" ile bağlantılı ele alınması mümkün olan amaçları, Sabuncu şu şekilde sıralamaktadır:¹³¹

- a. Parlamentoda bir tek parti çoğunluğu sağlamak, böylece uzun süre görev yapabilecek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak;
- b. Bu olmazsa bile parlamentodaki parti sayısını sınırlayarak parçalanmış bir parlamento yapısının oluşumunu engellemek;
- c. Ülke barajını geçmenin zor olması nedeniyle çok sayıda siyasi partinin kurulması ve seçimlere girmesine yol açabilecek siyasi etkileri en aza indirmek;
- d. Daha önceki dönemlerde örneği olmamakla birlikte, muhtemel bölgesel partilerin oluşumunu zorlaştırmak, bu olmazsa en azından parlamentoya girmelerini engellemek
- e. Seçmenleri, ziyan olması riskini göze almamak için oylarını büyük partilerde, tercihan iki büyük partide toplamaya teşvik etmek;
- f. Siyasal partileri, ılımlı seçmenin çoğunlukta olduğu varsayımından hareketle, merkeze yakın durmaya teşvik etmek.

¹³¹ Yavuz Sabuncu, **Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları**, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s.193

6. BÖLÜM TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMİ UYGULAMALARININ SİYASAL İSTİKRARA ETKİLERİ

Türkiye’de seçim sistemi uygulamaları temelinde seçim sonuçları incelenirken, tarihsel süreç itibarıyla bu konunun dönemler halinde incelenmesi ve başlangıç noktası olarak da Osmanlı döneminin alınması yerinde olacaktır.

6.1. Osmanlı Devletinde Seçimler

Öncelikle belirtmek gerekir ki Osmanlı döneminde yapılan seçimler, günümüz seçimlerine kıyasla seçim olmaktan uzak görünmekle birlikte, temsili demokrasinin temellerinin atılması yönünden anlamlıdır. Osmanlı Devleti’nde temsili rejim uygulaması I. Meşrutiyet dönemi ve II. Meşrutiyet dönemi olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

6.1.1. Birinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler

23 Aralık 1876 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye’nin ilk anayasası niteliğindeki Kanun-i Esasi, Meclis-i Umumi adında iki kademeli bir parlamento yapısı öngörmekteydi. Buna göre atama ile göreve gelen Ayan Meclisi ile vatandaşlar tarafından seçilecek Meclis-i Mebusan, yasama görevini üstlenmekteydi.

1876 Anayasası Mebusan Meclisi seçimleriyle ilgili olarak şu temel hükümleri getirmiştir:¹³²

- Her 50.000 erkek Osmanlı vatandaşı 1 milletvekili seçecektir.(md. 65)
- Seçimler 3 senede bir gizli oyla yapılacaktır.(md. 66-69)
- Milletvekili seçilebilmek için şu koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.
 - a) Osmanlı vatandaşı olmak,
 - b) 30 yaşını bitirmiş olmak,
 - c) Türkçe bilmek,
 - d) Devlet memuru olmamak, (Devlet memuru olanların istifa etmesi gerekmektedir.)

¹³² Sezen a.g.e. 217

- e) Yabancı bir devletin hizmetinde olmamak,
- f) Seçim zamanında bir kimsenin hizmetinde bulunmamak,
- g) İflas etmişse itibarını yeniden kazanmış olmak,
- h) Kısıtlanmasına karar verilmişse, bu karar kaldırılmış olmak,
- i) Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- j) Medeni haklardan mahrum olmamak,
- k) Seçildiği yöre halkından olmak.

- Seçimlerle ilgili kurallar daha sonra bir yasayla düzenlenecektir.

Kanun-i Esasi yürürlüğe girmezden evvel Meclis-i Mebusan üyelerinin seçimine ilişkin, anayasa komisyonu ilk seçimlere mahsus olmak üzere bir seçim beyannamesi yayınlamıştı. Buna göre mebus sayısı 80'i Müslüman ve 50'si Gayri Müslim olmak üzere en az 130 olacaktı.¹³³

İlk Osmanlı seçimleri çoğunluk esasına göre ve iki dereceli olarak yapılmıştır. İki dereceli olmaktan kasıt; kısıtlı oy –vergi mükellefliği, mülk sahibi olma, erkek olma vb.- hakkına rağmen oy kullanabilen seçmenlerin seçtikleri vilayet meclisi üyelerinin Meclis-i Mebusan üyelerini seçmesidir.

Yapılan bu seçimler; demokratik ilkelerle çelişmesine rağmen, ilk kez halk tarafından seçilen temsilcilerin karar alma mekanizmasına dâhil olması bakımından ve temsil sisteminin ilk uygulaması olması bakımından oldukça önemlidir.

Seçilen bu meclis yaklaşık 5 ay süreyle görev yapmış ve seçimlerin yenilenmesi için dağılmıştır. Yapılan ikinci seçimler de bir önceki seçimler için düzenlenen seçim beyannamesi hükümlerine göre yapılmıştır.

6.1.2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Seçimler

1908 yılında Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konulmasıyla başlayan ikinci meşrutiyet döneminin seçim hukuku açısından en önemli olayı, İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun padişah tarafından onanarak yürürlüğe girmesidir. Böylelikle 1942 yılına kadar yürürlükte kalacak bir yasal düzenlemeye kavuşulmuştur.

İntihab-ı Mebusan kanunu ile her sancak bir seçim çevresi olarak kabul edilmiş, her 50.000 erkek nüfusa bir milletvekili seçme hakkı tanınmıştır. Nüfusun

¹³³ Dursun, a.g.e. 364

75.000'e kadar olması halinde 1, 125.000'e kadar olması halinde 2, 175.000'e kadar olması halinde 3 ve 320.000'e kadar olması halinde ise 4 milletvekili seçilmesi kararlaştırılmıştır. Yine aynı kanunda çoğunluk sisteminin uygulanacağı, her 500 seçmenin bir ikinci seçmen belirleyeceği iki dereceli bir sistem öngörülmüştür.¹³⁴

Türkiye ilk defa bu dönemde siyasi partilerle tanışmıştır. 1908'de kurulan Ahrar Fırkası Türkiye'nin ilk siyasi partisi olurken, aynı yıl yapılan seçimlerinde siyasi rakibi olan İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı seçimleri kaybetmiştir. Serbest bir ortamda yapılan 1908 seçimlerinin aksine, 1912 seçimleri tarihe "sopalı seçimler" olarak geçmiştir. İttihat ve Terakki'nin muhalefet partisi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası üzerinde baskı uygulaması ve propaganda yapma hürriyeti tanımamış olması gibi nedenlerle şaibeli bir seçim olarak değerlendirilebilecek 1912 seçimlerini, İttihat ve Terakki kazanmıştır. 1914 yılında yapılan seçimlere ise İttihat ve Terakki tek başına katılmıştır.

6.1.3. Kurtuluş Savaşı Döneminde Seçimler

Tarihe "Son Osmanlı Mebusan Meclisi" olarak geçen ve Misak-ı Milliye ilan eden meclis 1919 yılı sonlarına doğru yapılan seçimlerin ardından 12 Ocak 1920'de toplanmıştır. İstanbul'un işgaline kadar yaklaşık üç ay görev yapan bu meclis de önceki dönemde çıkarılan yasada belirtilen esaslara göre seçilmiştir.

İstanbul'un işgali ile çalışma imkânı kalmayan meclisin Ankara'da toplanması için harekete geçen Mustafa Kemal, Anadolu'yu harekete geçirerek olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin kurulması için bir tebliğ yayınlamıştır.¹³⁵

Bu tebliğ üzerine Anadolu'da salt çoğunluk ve gizli oy esaslarına göre yapılan seçimler neticesinde 23 Nisan 1920'de Birinci Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmalara başlamıştır. Meclis hükümeti sistemine göre faaliyette bulunan bu meclis Kurtuluş Savaşı'nı yönetmiş ve Teşkilat-ı Esasiye ismiyle bilinen anayasayı kabul etmiştir. Anayasanın seçimlerle ilgili getirdiği temel hükümler şunlardır:¹³⁶

- Büyük Millet Meclisi il halkı tarafından seçilmiş üyelerden oluşmaktadır.(md.4)

¹³⁴ A.g.e. 367

¹³⁵ Şenol Durgun, Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü, Nobel Yayınları, Ankara, 1999, s.222

¹³⁶ Sezen, a.g.e. 230

- Seçimler iki senede bir yapılacaktır ve yeniden seçilmek mümkündür.(md.5)
- Yeni seçime olanak bulunmadığı durumda, toplantı süresi 1 sene için uzayabilir.(md.6)

6.2. Cumhuriyet Döneminde Seçimler

Bu dönemde yapılan seçimler temel olarak tek parti dönemi ve çok partili dönem olarak kategorileştirilebilir.

6.2.1. Tek Partili Dönemde Seçimler

Bu dönemde yapılan seçimlerin ilki 1923 seçimleridir. Bu seçim uygulamasında önceki seçimlerden farklı olarak birinci ya da ikinci seçmen olabilmek için vergi verme zorunluluğu kaldırılmıştır. Genel oy ilkesinin tam sağlanamamasına rağmen bu yönde atılan önemli bir adım olması bakımından dikkat çekicidir. Öte yandan seçme yaşı 18'e çekilmiş ve İntihab-ı Mebusan Kanunundan farklı olarak her 20.000 seçmen için bir milletvekili seçilmesi öngörülmüştür.¹³⁷

1923 seçimlerine Halk Fırkası olarak katılan iktidar grubu, 1924 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası adını almıştır. 1935 yılında gerçekleştirilen Büyük Kurultay ile de Cumhuriyet Halk Partisi adını alarak bu isimle siyasete devam etmiştir.

Bir sonraki seçim olan 1927 seçimlerinden önce 1924 yılında kabul edilen anayasa seçimler konusunda şu hükümleri getirmiştir:¹³⁸

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden oluşmaktadır.(md.9)
- 18 yaşını doldurmuş her Türk erkeği milletvekili seçebilir.(md.11)
- 30 yaşını dolduran her Türk erkeği milletvekili seçilebilir.(md.11)
- Milletvekili seçimi 4 yılda bir yapılır, süresi dolan üyeler yeniden seçilebilirler.(md 13)

1924 Anayasası Türkiye'nin demokratikleşmesi yolunda önemli bir adımdır. Zira bu anayasada vergi vermek ya da mülk sahibi olmak gibi koşullar olmaksızın tüm erkeklere seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Ancak kadınların seçme ve

¹³⁷ A.g.e. 232

¹³⁸ A.g.e. 233

seçilme hakkını kazanmaları 1934 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar yapılan 1927 ve 1931 seçimleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tek başına katıldığı ve öncekilere göre pek de farklı özellikleri olmayan seçimlerdir.

1935 seçimlerine gidilirken kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınırken, seçme yaşı 22, seçilme yaşı ise 30 olarak kabul edilmiştir.

1935 yılı seçim sonuçlarının en çarpıcı yönü kadın milletvekili sayısıdır. Zira bu seçimlerde seçilen 399 milletvekilinin 18'i kadın milletvekiliydi ve oransal olarak meclisin %4,5'ine tekabül etmekteydi. Sayısal olarak 18 kadın milletvekili sayısı ancak 1999 seçimlerinde 23 milletvekili ile geçilmiştir. Ancak parlamentodaki milletvekili sayısının artması nedeniyle %4,5 oranının geçilmesi ancak 2007 seçimlerinde gerçekleşmiştir.

1939 yılında yapılan seçimlerde CHP ilk kez bağımsız adayların da seçimlere katılmasına teorik olarak izin vermiştir. Bu dönemde seçim esaslarıyla ilgili kayda değer bir değişiklik olmamıştır.¹³⁹

1943 seçimlerinden önce ise I. Meşrutiyet döneminden kalma İntihab-ı Mebusan Kanunu değiştirilerek 1942 yılında 4320 sayılı Mebus Seçim Kanunu kabul edilmiştir.

Sistem açısından fazla bir değişiklik getirmeyen 1942 tarihli yasa şu temel hükümleri getirmiştir.¹⁴⁰

- Seçimlerde iller esas alınacak, her il bir seçim bölgesi oluşturacaktır.(md.1)
- Her 40.000 nüfus 1 milletvekili seçecektir. Bir seçim bölgesinin nüfusu 40.000'den az bile olsa yine 1 milletvekili, 55.000'e kadar 1 milletvekili, 95.000'e kadar 2 milletvekili, 135.000'e kadar 3, 175'e kadar 4 milletvekili seçilecektir.(md.2)
- Seçimler iki dereceli olacaktır.(md.18)
- En fazla ikinci derece seçmenin oyunu almış olanlar milletvekili seçilecektir.(md.39)

6.2.2. Çok Partili Dönemde Seçimler

¹³⁹ A.g.e. 236

¹⁴⁰ A.g.e. 236

Tablo-5
Çok Partili Dönemde Uygulanan Seçim Sistemleri (Uygulama Tarihine Göre Sıralı)¹⁴¹

Seçim Sistemleri	Uygulandığı Seçimler
Çoğunluk Sistemleri	
Liste Usulü Çoğunluk	1946, 1950, 1954, 1957 Milletvekili / 1961 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Nispi Temsil Sistemi	
Çevre Barajlı d'Hondt	1961 Milletvekili / 1964 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Milli Bakiye	1965 Milletvekili / 1966 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Barajsız d'Hondt	1969, 1973, 1977 Milletvekili Seçimleri 1968, 1973, 1975, 1977, 1979 Cumhuriyet Senatosu Seçimleri
Çifte Barajlı d'Hondt	1983 Milletvekili Seçimleri
Çifte Barajlı d'Hondt + Kontenjan	1987, 1991 Milletvekili Seçimleri
Ülke Barajlı d'Hondt	1995, 1999, 2002, 2007, 2011 Milletvekili Seçimleri

Türkiye'de çok partili dönemdeki seçimler incelenirken 1946'dan günümüze kadarki süreç 2 ayrı dönem halinde incelenecektir. İlk olarak çoğunluk sisteminin uygulandığı 1946-1960 arasındaki dönem ele alınacak, daha sonra 1960 Anayasası ile başlayan nispi temsilin uygulandığı dönem; 1982 anayasasına kadar olan dönem ve daha sonrası olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir.

¹⁴¹ Erol Tuncer, Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği, Anayasa Yargısı 23, Ankara, 2006, s. 169 (Güncellenmiştir)

6.2.2.1. Çoğunluk Sisteminin Uygulandığı Dönem

Türkiye’de çok partili seçimlerin ilki 1946 yılında yapılan genel seçimlerdir. Ancak bu seçimlerin gerçek anlamda demokratik olarak kabul edilmemesine yol açan bir takım etkenler vardır. Öncelikle seçimler 1947 yılında yapılması gerekirken bir nevi baskın seçim olarak 1946 yılında yapılmış ve henüz yeni kurulmuş olan Demokrat Parti yurt genelinde teşkilatlanmasını tamamlamaya fırsat bulamamıştır. Ayrıca açık oy-gizli sayım esasıyla gerçekleştirilen bu seçimler 1912 seçimlerini anımsatmaktadır.

Öte yandan ilk kez seçimlere birden fazla siyasal partinin katılabilmesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte yine ilk kez seçimler tek dereceli olarak yapılmış, yani ikinci seçmen uygulaması son bulmuştur. Aslında 1946 seçimleri için demokratik yaşama geçişte bir ara seçim gözüyle bakmak yanlış olmayacaktır. Zira önceki yıllarda yapılan seçimlere nazaran önemli farklılıklar ihtiva etmekle birlikte, daha sonra yapılacak seçimlere kıyasla daha az demokratiktir.

1946 seçimlerinde 465 milletvekilliğinin 397’sini elde eden CHP birinci parti olarak çıkmış, muhalefet partisi olan Demokrat Parti ise 61 milletvekilliği kazanmıştır. Ayrıca 7 kişi de bağımsız olarak milletvekili seçilmişlerdir.

6.2.2.1.1. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

1946 seçimleri ile başlayan ve 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile son bulan süreçte yapılan seçimlerde tek bir tür seçim sistemi uygulanmış, o da listeli basit çoğunluk sistemi olmuştur. Ancak bu dönemde uygulanan seçim sistemi, seçmeni kendisine sunulan aday listelerinden birini tercih etmeye ya da bağımsız adaya oy vermeye zorlayan “bloke liste” usulü olmayıp, ona karma liste de dâhil, bir hayli seçenek sunan bir modeldir.¹⁴²

¹⁴² Günal, a.g.e., s.103

Tablo-6
1950 Milletvekilli Genel Seçimi Sonuçları¹⁴³

PARTİLER	OY ORANI	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
DP	55,2%	416	85,4%	30,2%
CHP	39,6%	69	14,2%	-25,4%
MP	4,6%	1	0,2%	-4,4%
BAĞIMSIZLAR	0,6%	1	0,2%	-0,4%
TOPLAM	100,0%	487	100,0%	0,0%

1950 seçimleri Türkiye’de ilk defa iktidarın el değiştirdiği ve CHP’nin muhalefette kaldığı seçimler olmuştur.

Dikkat edilirse 14 Mayıs 1950 seçimlerinde artık/eksik temsil konusunda büyük bir adaletsizlik söz konusudur. %52,2’lik oy oranına sahip olan iktidar partisi, mecliste %85,4’lük bir temsil oranına ulaşmıştır. Öte yandan ana muhalefetteki CHP ise %39,6 oy almasına karşın sandalyelerin ancak %14,2’sini elde edebilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi bu durum çoğunluk sisteminin karakteristiğinden kaynaklanmaktadır. Böylesi adaletsiz bir tablonun ortaya çıkmasında seçim çevrelerinin olması gerekenden daha geniş belirlenmesi de etkili olmuştur. Bununla birlikte tek turlu basit çoğunluk sisteminin uygulandığı bu seçimlerden sonra oluşan mecliste hükümet bunalımı yaşanmamış, kısaca yönetimde istikrar açık bir şekilde sağlanmıştır.

6.2.2.1.2. 1954 Milletvekilli Genel Seçimleri

Takip eden yıllarda 1950’de uygulanan seçim yasasında önemli bir değişiklik yapılmamış, 2 Mayıs 1954 seçimlerinde de benzeri sonuçlar ortaya çıkmıştır.

¹⁴³ 1950-2007 arasındaki dönemde yapılan seçimlere ait veriler http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=42&ust_id=12 adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 12.07.2010

Tablo-7
1954 Milletvekilli Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY ORANI	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
DP	58,4%	503	93,0%	34,6%
CHP	35,1%	31	5,7%	-29,4%
CMP	5,3%	5	0,9%	-4,4%
TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİ	0,6%		0,0%	-0,6%
BAĞIMSIZLAR	0,6%	2	0,4%	-0,2%
TOPLAM	100%	541	100%	0,0%

Görüleceği gibi 2 Mayıs 1954 seçimlerinde de çoğunluk sistemi temsilde adalet bakımından son derece çarpık sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Seçimler sonucunda oluşan %34,6'lık artık/eksik temsil oranı muhalefeti seçim sisteminde değişiklik yapılması noktasında harekete geçirmiş ve bu yöndeki tartışmalar ağırlık kazanmıştır.

Ülkede yaşanan ekonomik gerilemeler sonucunda puan kaybedebileceğini düşünen Demokrat Parti, muhalefet partilerinin seçim sisteminde değişiklik taleplerine kulak vermemiş ve fakat seçim mevzuatında kendi lehinde olacak değişiklikler yapmaktan da geri durmamıştır.¹⁴⁴

6.2.2.1.3. 1957 Milletvekilli Genel Seçimleri

1957 seçimleri Demokrat Parti'nin kan kaybetmeye başladığını göstermektedir. Bu seçimlerde Demokrat Parti ilk kez %50'nin altında bir oy almıştır. Bununla birlikte %20,9'luk bir artık temsil oranı elde ederek parlamentonun %69,5'ine sahip olmuştur.

¹⁴⁴ Günel a.g.e., 110

Tablo-8
1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY ORANI	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
DP	48,6%	424	69,5%	20,9%
CHP	41,4%	178	29,2%	-12,2%
CMP	6,5%	4	0,7%	-5,8%
HÜRRİYET PARTİSİ	3,5%	4	0,7%	-2,8%
BAĞIMSIZLAR	0,0%	0	0,0%	0,0%
TOPLAM	100%	610	100%	0,0%

Seçimler sonrası muhalefet, seçim sisteminin nispi temsil esasına göre yapılmasını siyasal gündeminin öncelikli maddesi haline getirmiş ancak DP bu taleplere ilgi göstermemiştir. Yükselen toplumsal muhalefet ve yaşanan diğer gelişmeler 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyması ile sonuçlanmış ve seçim sistemi değişikliğini de içeren pek çok yeni düzenleme, bu dönemde yaşama geçirilmiştir.¹⁴⁵

Türkiye'de çoğunluk sisteminin uygulandığı dönem incelendiğinde ilk göze çarpan, seçim sonuçlarının parlamento'ya yansımadaki adaletsizlik olmaktadır. Çoğunluk sistemlerinin temel prensibinin hükümet istikrarını sağlamak olduğu ve öncelikli amacının temsildeki bu adaletsizliğin önüne geçilmesi olmadığı aşikârdır. Ancak bu denli adaletsiz bir tablonun da demokrasiyle ne derece bağdaştığı tartışmalıdır.

Bu dönem incelendiğinde karşımıza çıkan bir başka sonuç da yine çoğunluk sistemlerinin karakterine uygun olarak iki partili bir siyasal hayat oluşmasıdır. Bakıldığı zaman seçimlere ikiden daha fazla siyasi partinin katıldığı görülecektir ancak gerçek anlamda iktidar için mücadele eden iki parti söz konusudur. Diğer küçük partiler ise bu dönemdeki 4 seçimde de hükümete alternatif olmak bir yana %10'u dahi geçmeyi başaramamışlardır.

¹⁴⁵ A.g.e. 112

6.2.2.2. Nispi Temsil Sisteminin Uygulandığı Dönem

Nispi temsil sisteminin uygulandığı dönem, daha önce de ifade edildiği üzere 2 dönem halinde ele alınacaktır. Zira 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ve sonrasında çıkarılan 1982 Anayasası gerek siyasi partiler açısından ve gerekse sistem açısından farklılıklar meydana getirmiştir.

6.2.2.2.1. 1960-1980 Arasındaki Dönem

1960 darbesinin ardından kabul edilen 1961 Anayasası ile Türkiye’de ilk defa çift meclisli yapı öngörülmüştür. 1961 Anayasasının 63. Maddesi¹⁴⁶ “Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan kuruludur.” demektedir. 70. Maddede ise Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen yüz elli üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden oluşacağı belirlenmiştir. Yeni Anayasanın 73. Maddesi de Senato üyelerinin 6 yıllığına seçileceğini ve her iki yılda bir senatörlerin 1/3 oranında yenileneceğini hüküm altına almıştır.

1961 Anayasasına dayalı olarak hazırlanan seçim kanunlarında da bu ikili meclis yapısının farklılıklarına dikkat çekilecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Millet Meclisi seçimleri için Türkiye’de ilk defa nispi temsil sistemi uygulanması gündeme gelmiş ve o günden beri uygulanmaya devam edilmiştir. Öte yandan Cumhuriyet Senatosu seçimleri için çoğunluk sistemi uygulaması devam ettirilmiştir.

6.2.2.2.1.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri

1961 yılında yapılan genel seçimler Türkiye’de ilk defa nispi temsil sisteminin uygulandığı seçimler olarak siyasi tarihteki yerini almıştır. 1961 seçimlerinde nispi temsilin d’Hondt yöntemi çevre barajıyla birlikte uygulanmıştır. Ayrıca seçmenlere oy verdikleri parti listesinde yer alan adaylar arasında tercih yapma hürriyeti de tanınmıştır. Seçim sonuçları şu şekilde gerçekleşmiştir:

¹⁴⁶ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=42&ust_id=12 Erişim Tarihi: 12.07.2010

Tablo-9
1961 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
CHP	36,7%	173	38,4%	1,7%
AP	34,8%	158	35,1%	0,3%
CKMP	14,0%	54	12,0%	-2,0%
YTP	13,7%	65	14,4%	0,7%
BAĞIMSIZLAR	0,8%	0	0,0%	-0,8%
TOPLAM	100%	450	100%	0,0%

1961 seçimleri sonucunda bir başka ilk daha gerçekleşmiş ve hiçbir parti parlamentoda tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde edememiştir. Dolayısıyla Türk siyasi tarihinde ilk kez bir hükümetin kurulması için koalisyon kurulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde temsil adaletinin mükemmel yakın bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak hükümet istikrarlılığı açısından bakıldığında 1961-1965 döneminde 3 kez hükümet kurulması gerekmiş, dolayısıyla 1961 seçimleri nispi temsil sistemlerinin tipik sonuçlarını doğuran seçimler olmuştur.

6.2.2.2.1.2. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri

1965 seçimlerinden önce seçim yasasında hem Millet Meclisi hem de Cumhuriyet Senatosunu kapsayacak şekilde değişikliklere gidilmiştir. Buna göre d'Hondt yöntemi terk edilerek ulusal artık yöntemi kabul edilmiştir. Ayrıca daha önceki seçimlerde her parti için ayrı ayrı hazırlanması öngörülen oy pusulaları, tüm partilerin bir arada bulunduğu birleşik oy pusulaları şeklinde değiştirilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Sezen, a.g.e. 253

Tablo-10
1965 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
AP	52,9%	240	53,3%	0,4%
CHP	28,7%	134	29,8%	1,1%
MP	6,3%	31	6,9%	0,6%
TİP	3,0%	14	3,1%	0,1%
YTP	3,7%	19	4,2%	0,5%
CKMP	2,2%	11	2,4%	0,2%
BAĞIMSIZLAR	3,2%	1	0,2%	-3,0%
TOPLAM	100%	450	100%	0,0%

1965 seçimlerinde uygulanan ulusal artık yönteminin küçük partiler lehinde sonuçlar verdiği daha önce de ifade edilmiş idi. Gerçekten de seçim çevresi düzeyinde hiç milletvekilliği elde edemeyen CKMP ulusal düzeyde açıkta kalan 133 milletvekilliğinin partiler arasında paylaşılması sonucunda 11 milletvekilliği elde etmiştir.¹⁴⁸

Hükümet istikrarının sağlanması bakımından oldukça dezavantajlı olan ulusal artık sisteminin uygulandığı 1965 seçimleri tek parti iktidarının çıkması bakımından önemlidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, tek parti hükümeti oluşmasında seçim sistemi faktörünün olumlu katkıda bulunmadığıdır. Zira öyle olsaydı seçim sonuçlarının iktidar partisi lehinde artık temsil oluşturacak şekilde parlamentoya yansımış olması gerekirdi.¹⁴⁹

Seçim sisteminin istikrarlı bir hükümet oluşumuna artı katkıda bulunmadığını yanı sıra negatif etkide bulunacak şekilde parti çoğulculuğunu desteklediği de savunulabilir. Gerçekten de önceki yıllarda yapılan seçimlere katılan siyasi parti sayılarına bakarak 1965 seçimlerine daha fazla parti katılmıştır.

¹⁴⁸ Günal, a.g.e. 118

¹⁴⁹ A.g.e. 119

6.2.2.2.1.3. 1969 Milletvekili Genel Seçimleri

1969 seçimlerinden önce çıkarılan bir kanunla ulusal artık sistemi kaldırılarak yerine çevre barajlı d'Hondt yöntemi tekrar getirilmiştir. Ancak Türkiye İşçi Partili milletvekilleri Anayasa Mahkemesine başvurarak baraj uygulamasının eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptalini sağlamışlardır. Dolayısıyla 1969 seçimleri barajsız d'Hondt yöntemiyle yapılmıştır.¹⁵⁰

Tablo-11
1969 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
AP	46,5%	256	56,9%	10,4%
CHP	27,4%	143	31,8%	4,4%
GP	6,6%	15	3,3%	-3,3%
MP	3,2%	6	1,3%	-1,9%
MHP	3,0%	1	0,2%	-2,8%
TBP	2,8%	8	1,8%	-1,0%
TİP	2,7%	2	0,4%	-2,3%
YTP	2,2%	6	1,3%	-0,9%
BAĞIMSIZLAR	5,6%	13	2,9%	-2,7%
TOPLAM	100%	450	100%	0,0%

Nispi temsil sisteminin d'Hondt uygulamasının büyük partiler lehinde sonuçlar doğurduğu daha önce de ifade edilmiş idi. 1969 seçimleri sonuçlarına göre %46,5 oy alan AP, %10,4'lük artık temsiliyet elde ederek tek başına iktidara gelmiştir ve bu dönemde hükümet bunalımı yaşanmamıştır.

6.2.2.2.1.4. 1973 Milletvekili Genel Seçimleri

1973 seçimlerinden önce seçim yasasında bir kez daha değişikliğe gidilerek tercihli oy uygulaması yeniden getirilmiştir. Ancak seçmenler tercih kullanıp

¹⁵⁰ Yavaşgel, a.g.e. 169

kullanmamak noktasında serbest bırakılmıştır. Öte yandan barajsız d'Hondt uygulamasına ise devam edilmiştir.

Seçim sonuçlarına bakıldığında AP'nin oylarında büyük oranda bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüşte 1971 yılında Silahlı Kuvvetler tarafından hükümete muhtıra verilmesinin de etkili olduğu söylenebilir.

Tablo-12
1973 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
CHP	33,3%	185	41,1%	7,8%
AP	29,8%	149	33,1%	3,3%
DEMOKRATİK PARTİ	11,9%	45	10,0%	-1,9%
MSP	11,8%	48	10,7%	-1,1%
MHP	3,4%	3	0,7%	-2,7%
CGP	5,3%	13	2,9%	-2,4%
TBP	1,1%	1	0,2%	-0,9%
MP	0,6%	0	0,0%	-0,6%
BAĞIMSIZLAR	2,8%	6	1,3%	-1,5%
TOPLAM	100,0%	450	100,0%	0,0%

1973 seçimlerinin ardından Türkiye'nin hükmet istikrarını yitirerek kısa süreli koalisyonlar dönemine girdiği söylenebilir. Aslında 1971 muhtırasının ardından başlayan bu süreçte seçim sisteminin etkisinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Bilindiği üzere nispi temsil sistemleri çok partili bir siyasi hayatı teşvik etmekte ve her siyasi partinin aldıkları oy nispetinde temsil edilmesini öngörmektedir.

6.2.2.2.1.5. 1977 Milletvekili Genel Seçimleri

1977 seçimlerinde de hiçbir parti tek başına iktidara gelmeye yetecek oyu alamayınca hükümet bunalımları devam etmiştir. 12 Eylül 1980 darbesine kadar olan

süreçte 4 hükümet kurulmuş ve parti parçalanmışlığı toplumsal parçalanmışlıkla da birlikte ülke genelinde şiddet ve terör olaylarının önüne geçilmesinde hükümetlerin başarısız olmasına neden olmuştur.

Tablo-13
1977 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
CHP	41,4%	213	47,3%	5,9%
AP	36,9%	189	42,0%	5,1%
MSP	8,6%	24	5,3%	-3,3%
MHP	6,4%	16	3,6%	-2,8%
CGP	1,9%	3	0,7%	-1,2%
DP	1,8%	1	0,2%	-1,6%
TBP	0,4%	0	0,0%	-0,4%
TİP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
BAĞIMSIZLAR	2,5%	4	0,9%	-1,6%
TOPLAM	100,0%	450	100,0%	0,0%

1961 seçimleriyle başlayan nispi temsil sistemi uygulamaları, 1980 yılına kadar çevre barajlı d'Hondt, ulusal artık ve barajsız d'Hondt şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemin ilk on yılına bakıldığında nispeten istikrarlı hükümetlerin varlığı göze çarpmaktadır. Ancak bu durumun ortaya çıkmasında seçim sisteminin ne derece etkili olduğu tartışmalıdır. Esasen bu ilk on yıllık dönemde, 1950-1960 döneminin ikili parti yapısının etkilerinin devam ettiği için zaman zaman istikrarın sağlandığı, ancak daha sonraki dönemde yeni partilerin de siyaset sahnesinde etkili olmalarıyla birlikte parçalanmış parti yapısının istikrarlı hükümetler kurulmasına engel olduğu savunulabilir.

6.2.2.2.2. 1980 Sonrasındaki Dönem

1980 askeri müdahalesinin ardından demokrasiye dönüş, 1960 darbesi kadar çabuk olmamıştır. Zira darbe sonrasında birçok politikacıya siyasi yasak getirilmiş ve

yapılacak 1983 seçimlerine katılacak adayların cunta yönetiminden onay alması gerekmiştir.

6.2.2.2.1. 1983 Milletvekili Genel Seçimleri

10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nda nispi temsil sisteminden vazgeçilmemiş, ancak istikrarı sağlayıcı tedbirler alınması yoluna gidilmiştir. Daha önce uygulanan çevre barajına ek olarak ilk defa %10 ülke barajı uygulaması getirilmiş ve %10 ülke barajını aşmayan siyasi partilerin parlamentoya girmesinin önüne geçilmiştir.

Tablo-14
1983 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
ANAP	45,1%	211	52,9%	7,8%
HP	30,5%	117	29,3%	-1,2%
MDP	23,3%	71	17,8%	-5,5%
BAĞIMSIZLAR	1,1%	0	0,0%	-1,1%
TOPLAM	100,0%	399	100,0%	0,0%

1983 seçimlerinin ardından uzun bir aradan sonra Türkiye tekrar tek parti hükümetleriyle tanışmıştır. Elbette bu durumun ortaya çıkmasında siyasi yasakların ve askeri cuntanın siyasilere yönelik getirdiği yasakların büyük pay sahibi olduğu aşikârdır.

6.2.2.2.2. 1987 Milletvekili Genel Seçimleri

1983 seçimlerinden sonra tek başına iktidara gelen ANAP hükümeti, seçim sisteminde kendi lehinde olacağını düşündüğü değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. İlk olarak 400 olan sandalye sayısını 450'ye çıkartmış ve en az 7 milletvekili çıkaracak seçim çevreleri birden fazla bölgeye ayrılmış, böylece etkin seçim barajı

yükseltilmiştir.¹⁵¹ Daha önce seçim sistemleri konusu anlatılırken de detaylandırıldığı üzere kontenjan adayı gösterilmesi uygulaması getirilmiştir.

Tablo-15
1987 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
ANAP	36,3%	292	64,9%	28,6%
SHP	24,8%	99	22,0%	-2,8%
DYP	19,1%	59	13,1%	-6,0%
DSP	8,5%	0	0,0%	-8,5%
RP	7,2%	0	0,0%	-7,2%
MÇP	2,9%	0	0,0%	-2,9%
IDP	0,8%	0	0,0%	-0,8%
BAĞIMSIZLAR	0,4%	0	0,0%	-0,4%
TOPLAM	100,0%	450	100,0%	0,0%

1987 seçim sonuçları incelendiğinde ANAP'ın yaptığı değişikliklerin kendi lehine sonuçlar doğurması bakımından etkili olduğu açıkça görülmektedir. Zira %36,3 oy oranına karşın meclisteki sandalyelerin %64,9'unu elde ederek tek başına iktidara sahip olabilmıştır.

6.2.2.2.3. 1991 Milletvekili Genel Seçimleri

İki dönem sonra 1991 seçimleriyle Türkiye koalisyonlar ve istikrarsız hükümetler dönemine tekrar dönüş yapmıştır. Öyle ki 90'lı yıllar boyunca 10 farklı hükümet görev yapmıştır. Nispi temsil sisteminin sebebiyet verdiği parti parçalanmışlığı, 90'lı yıllar boyunca hiçbir partinin tek başına iktidara gelememesi sonucunu doğurmuştur.

¹⁵¹ A.g.e. 175

Tablo-16
1991 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
DYP	27,0%	178	39,6%	12,6%
ANAP	24,0%	115	25,6%	1,6%
SHP	20,8%	88	19,6%	-1,2%
RP	16,9%	62	13,8%	-3,1%
DSP	10,8%	7	1,6%	-9,2%
SOSYALİST PARTİ	0,4%	0	0,0%	-0,4%
BAĞIMSIZLAR	0,1%	0	0,0%	-0,1%
TOPLAM	100,0%	450	100,0%	0,0%

Tablo-16’da görüleceği üzere %10,8 oy alan DSP, parlamentoda %1,6 oranında temsil imkânı bulabilmiştir. Buradan çıkan sonuç uygulamadaki %10 barajlı d’Hondt sistemi yönetim istikrarını sağlayamadığı gibi, temsil adaletini de sağlayamamaktadır. Birçok defa ifade edildiği üzere seçim sisteminden beklenen; seçimlerin ardından, istikrarlı bir hükümetin oluşmasının yanı sıra adaletli bir temsilin oluşması, ya da en azından bunlardan birisinin gerçekleşmesidir. Ancak görülen o ki 1991 seçimlerinde olabilecek en kötü sonuçlardan biri meydana gelmiş ve bahsi geçen bu iki kriter de sağlanamamıştır. Benzer bir durumla, ileride de görüleceği üzere 1995 ve 1999 seçimlerinde de karşılaşmıştır. Her iki seçimde de %8’in üzerinde oy almasına rağmen parlamentoya giremeyen partiler olduğu halde tek parti hükümetleri oluşmamıştır.

6.2.2.2.4. 1995 Milletvekili Genel Seçimleri

1995 seçimleri öncesinde yapılan değişikliklerle milletvekili sayısı 550’ye çıkartılmış bunun 100 tanesinin ülke seçim çevresi esasına göre belirlenmesi, seçimden sonra ise partilerin yetkili organlarınca her il için birden fazla olmamak kaydıyla belirli iller ile ilişkilendirileceği kararlaştırılmıştı. Ancak Anayasa Mahkemesi bu tür bir ilişki kurmayı “Anayasa dışı bağ kurulması” olarak nitelendirmiş ve milletvekillerinin il seçim çevrelerinden seçilmesine karar

vermiştir¹⁵². Öte yandan çevre barajı uygulamasına son verilmiş ve %10'luk ülke barajı uygulamasına ise devam edilmiştir.

Ayrıca 1982 Anayasasının 67. Maddesine “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” ibaresi eklenerek bu iki ilkenin ilk kez Anayasada yer alması sağlanmıştır.

Tablo-17
1995 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
RP	21,4%	158	28,7%	7,3%
ANAP	19,6%	132	24,0%	4,4%
DYP	19,2%	135	24,5%	5,3%
DSP	14,6%	76	13,8%	-0,8%
CHP	10,7%	49	8,9%	-1,8%
MHP	8,2%	0	0,0%	-8,2%
HADEP	4,2%	0	0,0%	-4,2%
MP	0,5%	0	0,0%	-0,5%
YDH	0,5%	0	0,0%	-0,5%
YDP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
İP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
YP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
BAĞIMSIZLAR	0,5%	0	0,0%	-0,5%
TOPLAM	100,0%	550	100,0%	0,0%

Tablo-17’de görüleceği üzere 1995 seçimleri de tek parti hükümeti oluşmasına imkân vermemiştir. Bununla birlikte %8,2 oy alan MHP, %10'luk ülke barajını aşamadığı için parlamentoda temsil edilememiştir.

%10 ülke barajlı d'Hondt uygulamasının nispi temsil sisteminin özelliklerini ne derce yansıttığı tartışmalıdır. Bilindiği üzere nispi temsil sistemleri, partilerin aldıkları oy oranında parlamentoda temsil edilmesini ilke olarak benimsemektedir. Görüleceği üzere ülke barajını aşan 5 parti dışında kalan partiler hiç temsil edilememe sorunuyla karşılaşmıştır.

¹⁵² Burhan Kuzu, **Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler**, Anayasa Yargısı 16, Ankara, 1999, s. 261-262

6.2.2.2.5. 1999 Milletvekili Genel Seçimleri

1999 seçimleri de 90'lı yılların genel karakteristiğine uygun olarak koalisyon hükümeti doğurmuştur. Ancak önceki seçimlerden farklı olarak bu defa oluşturulacak koalisyonun en az 3 partiden müteşekkil olması zorunluluğu doğmuştur.

Tablo-18
1999 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
DSP	22,2%	136	24,7%	2,5%
MHP	18,0%	129	23,5%	5,5%
FP	15,4%	111	20,2%	4,8%
ANAP	13,2%	86	15,6%	2,4%
DYP	12,0%	85	15,5%	3,5%
CHP	8,7%	0	0,0%	-8,7%
HADEP	4,7%	0	0,0%	-4,7%
BBP	1,5%	0	0,0%	-1,5%
ÖDP	0,8%	0	0,0%	-0,8%
DTP	0,6%	0	0,0%	-0,6%
LDP	0,4%	0	0,0%	-0,4%
DP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
MP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
BP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
İP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
EMEP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
YDP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
DEPAR	0,1%	0	0,0%	-0,1%
SİP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
DBP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
BAĞIMSIZLAR	0,9%	3	0,5%	-0,4%
TOPLAM	100,0%	550	100,0%	0,0%

Seçimler sonrasında DSP, MHP ve ANAP arasında varılan uzlaşa ile kısa sürede bir koalisyon kurulmuş ve bu koalisyon bir sonraki seçimlere kadar görevde kalmıştır. Kurulan bu koalisyon hükümetinin ömrü uzun olmasına karşın ülkeyi Cumhuriyet döneminde yaşadığı en ciddi ekonomik krizlerden biriyle karşı karşıya

birakmiştir. Diğer bir ifadeyle hükümet istikrarı, ekonomik istikrarın güvencesi olamamıştır.¹⁵³ Burada istikrarlı hükümetin her zaman etkili hükümet olamayabileceği belirtilmelidir.

6.2.2.2.6. 2002 Milletvekili Genel Seçimleri

2002 seçimleri yaşanan ekonomik krizin ardından, bir erken genel seçim olarak gerçekleşmiştir. Uzun bir aradan sonra bu seçimlerde yeniden tek parti hükümeti kurulabilecek çoğunluk elde edilmiş, çünkü ülke barajını yalnız iki parti geçebilmiştir.

Tablo-19
2002 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
AKP	34,3%	363	66,0%	31,7%
CHP	19,4%	178	32,4%	13,0%
DYP	9,5%	0	0,0%	-9,5%
MHP	8,4%	0	0,0%	-8,4%
GENÇ PARTİ	7,2%	0	0,0%	-7,2%
DEHAP	6,2%	0	0,0%	-6,2%
ANAP	5,1%	0	0,0%	-5,1%
SP	2,5%	0	0,0%	-2,5%
DSP	1,2%	0	0,0%	-1,2%
YTP	1,2%	0	0,0%	-1,2%
BBP	1,0%	0	0,0%	-1,0%
YURT PARTİSİ	1,0%	0	0,0%	-1,0%
İP	0,5%	0	0,0%	-0,5%
BTP	0,5%	0	0,0%	-0,5%
ÖDP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
LDP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
MP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
TKP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
BAĞIMSIZLAR	1,0%	9	1,6%	0,6%
TOPLAM	100,0%	550	100,0%	0,0%

¹⁵³ Günal, a.g.e. 148

2002 sonuçlarının en ilginç yanı tıpkı çoğunluk sistemleri gibi bir tablo oluşturmaktadır. Gerçekten de nispi temsil sistemlerinde görülmeye alışık olunmayan bir artık/eksik temsil oluşmuş, iktidar partisi nerdeyse aldığı oy oranının iki misli temsile sahip olmuştur.

Seçimlerin bir başka ilginç yönü ise, bir önceki dönem parlamentoda yer alan siyasi partilerden hiçbiri bu dönemde barajı aşmayı başaramamış ve meclis dışında kalmıştır. Yalnız seçimlerden kısa bir süre önce parlamento içinde kurulan AKP barajı geçmiş, bununla da kalmayıp tek başına iktidara sahip olabilmıştır.

Elbette bu dönemde iktidar partisi lehinde oluşan artık temsil durumu, meşruiyet tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

6.2.2.2.7. 2007 Milletvekili Genel Seçimleri

2007 seçimleri iktidar partisinin sandıktan daha da güçlenerek çıkması bakımından önemlidir. Siyasi tarihimizde daha önce; Demokrat Parti 1954 seçimlerinde önceki döneme kıyasla oylarını yükseltmiş bir de Cumhuriyet Halk Partisi 1977 seçimlerinde bunu başarabilmiştir.

Tablo-20

2007 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
AKP	46,6%	341	62,0%	15,4%
CHP	20,9%	112	20,4%	-0,5%
MHP	14,3%	71	12,9%	-1,4%
DP	5,4%	0	0,0%	-5,4%
GENÇ PARTİ	3,0%	0	0,0%	-3,0%
SP	2,3%	0	0,0%	-2,3%
HYP	0,5%	0	0,0%	-0,5%
BTP	0,5%	0	0,0%	-0,5%
İP	0,4%	0	0,0%	-0,4%
ATP	0,3%	0	0,0%	-0,3%
ÖDP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
TKP	0,2%	0	0,0%	-0,2%
LDP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
EMEP	0,1%	0	0,0%	-0,1%
BAĞIMSIZLAR	5,2%	26	4,7%	-0,5%
TOPLAM	100,0%	550	100,0%	0,0%

Seçimler sonucunda AKP oy oranını yükseltmesine karşın MHP'nin de barajı aşmasıyla artık temsil oranında düşüş yaşamış ancak yine de tek başına iktidara gelmeyi başarabilmiştir.

6.2.2.2.8. 2011 Milletvekili Genel Seçimleri

2007 yılında yapılan genel seçimlerin ardından 2011 seçimlerinde de AKP oylarını %3,23 oranında yükseltmiş ve tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edebilmiştir.

42.941.763 geçerli oyun kullanıldığı 2011 seçimlerine katılım oranı %83,16 olarak gerçekleşmiş ve seçimler sonucunda parlamento şu şekilde oluşmuştur:

Tablo-21
2011 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları¹⁵⁴

PARTİLER	OY	KAZANILAN MİLLETVEKİLLİĞİ	TEMSİL ORANI	ARTIK/EKSİK TEMSİL ORANI
AKP	49,83%	327	%59,45	9,62%
CHP	25,98%	135	%24,55	-1,43%
MHP	13,01%	53	%9,64	-3,37%
SP	1,27%	0	%0,0	-1,27%
HSP	0,77%	0	%0,0	-0,77%
BBP	0,75%	0	0,0%	-0,75%
DP	0,65%	0	0,0%	-0,65%
HEPAR	0,29%	0	0,0%	-0,29%
DSP	0,25%	0	0,0%	-0,25%
DYP	0,15%	0	0,0%	-0,15%
TKP	0,15%	0	0,0%	-0,15%
MP	0,14%	0	0,0%	-0,14%
MMP	0,08%	0	0,0%	-0,08%
EMEP	0,07%	0	0,0%	-0,07%
LDP	0,04%	0	0,0%	-0,04%
BAĞIMSIZLAR	6,57%	35	6,36%	-0,21%
TOPLAM	100,0%	550	100,0%	0,0%

Seçimler sonunda parlamentoda oluşan tablo 2007 seçimi sonuçlarından pek de farklı olmamıştır. Başarı açısından değerlendirildiğinde, CHP ile Barış ve Demokrasi Partisi destekli bağımsız adayların 2011 seçimlerinin en başarılısı olduğu

¹⁵⁴ YSK, 12 Haziran 2011 XXIV Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Karar No: 2011/1070, 23.06.2011 tarih ve 27973 Sayılı Resmi Gazete

söylenebilir. Zira CHP, 2007 seçimlerindeki %20,9 oy oranını 25,98'e yükseltirken milletvekili sayısı da 112'den 135'e yükselmiştir. Aynı şekilde bağımsızlar da 2007 yılında %5,2 olan oy oranı 6,57'ye yükseltirken milletvekili sayısı da 35'e yükselmiştir.

Öte yandan AKP'nin de oy oranı 2007 seçimlerine nazaran yükselmiş ancak milletvekili sayısı 341'den 327'ye düşmüştür.

Parlamantoya girmeye hak kazanan partiler içerisinde en başarısız sonuçları elde MHP ise 2007 seçimlerine kıyasla hem oy oranında hem de milletvekili sayısında gerileme göstermiştir.

1980 sonrası dönem 90'lı yıllar bir tarafa bırakılırsa tek parti hükümetlerinin göreve geldikleri ve hükümet istikrarının sağlandığı bir dönem olmuştur. Ancak 90'lı yıllar istikrar açısından oldukça başarısız geçmiştir.

1980 sonrasında getirilen %10'luk ülke barajı uygulaması, hükümet istikrarını sağlamaya yönelik olarak zaman zaman başarılı olmuş, ancak bazen de istikrarın sağlanması bir yana temsil adaletini de sağlayamamıştır.

7. BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devletin yasal güç kullanma tekeline sahip bir kurum olarak ortaya çıkmasından sonra, bu gücün kim tarafından kullanılacağı sorunu ortaya çıkmış ve daha sonraları siyasal iktidarın meşruiyet sorunu olarak adlandırılmıştır. Tarihte meşruiyetin kaynağı olarak dini referans alan görüşler ve gelenekleri referans alan görüşler yaygınken, günümüzde bu iki görüşün varlığı devam etmekle birlikte çoğunlukla meşruiyetin kaynağı olarak yönetilenler gösterilmektedir.

Meşruiyetin halka dayandırılması, kelime anlamı “halkın yönetimi” olan demokrasi ile gerçekleştirilmektedir. Günümüz toplumlarının geniş kitlelere ulaşması, halkın bizzat yönetim faaliyetlerine katılmasını güçleştirmekte hatta imkânsızlaştırmaktadır. Dolayısıyla doğrudan demokrasinin uygulamadaki güçlüğü temsili demokrasiyi bir bakıma zorunlu kılmaktadır.

Temsili demokrasi; serbestlik, eşitlik, genel oy, gizli oy ve eşit oy gibi bazı temel kriterlerin sağlandığı seçimler vasıtasıyla yürütülmektedir. Diğer çağdaş demokrasilerde olduğu gibi, ülkemizde de yukarıda sayılan temel kriterlere uygun olarak yapılan seçimler marifetiyle temsili demokrasi uygulaması mevcuttur. Ancak temsili demokrasi temel olarak üçe ayrılmaktadır. Bunlar başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi ve parlamenter sistemdir.

Bahsi geçen bu üç temsili demokrasi yönteminden hangisinin uygulanacağı tamamen bir tercih meselesidir. Yani birinin diğerine demokratik olarak daha üstün olması iddiası zorlama bir iddia olacaktır.

Ülkemizde temsili demokrasi türlerinden parlamenter demokrasi tercih edilmiştir. Yeri gelmişken ülkemizde parlamentonun oluşumunun, demokrasiden daha eskiye dayandığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Gerçekten de mutlak monarşinin uygulandığı Osmanlı döneminde tarihimizin ilk anayasası olan 1876 Kanun-i Esasi'nin kabulü ile birlikte I. Meşrutiyet dönemi başlamış ve ilk meclisin göreve başlaması için seçimler yapılmıştır.

Cumhuriyet öncesinde yapılan seçimlerin elbette ki ne derece demokratik olduğu tartışmalıdır. Hatta bu tartışma 1950 seçimlerine kadar ilerletilebilir. Zira Türkiye ilk defa 1950 seçimlerinde gerçek anlamda demokrasi ile tanışabilmiştir.

1950 seçimlerine birden fazla siyasi partinin katılmış olması ve seçim sonuçlarının temsil adaleti bakımından çarpık sonuçlar doğurması Türkiye’de seçim sistemi tartışmalarını gündeme getirmiş ve bu tartışma günümüze kadar bütün hararetiyle devam etmiştir.

Çok partili hayata geçişten sonra 1950-1960 yılları arasında yapılan 3 seçimde çoğunluk sistemi uygulanmış ve dolayısıyla çoğunluk sisteminin ortaya çıkarması beklenen, başta yönetim istikrarı olmak üzere birçok siyasi sonuç gerçekleşmiştir.

Gerçekten de çok partili demokrasiye geçilen bu ilk dönemde tek parti hükümetleri göreve gelmiş, hükümet bunalımı yaşanmamış kısacası yönetim istikrarı kusursuz bir şekilde gerçekleşmiştir.

Ancak 1960 askeri müdahalesi sonrasında Türkiye’de değişen birçok şey gibi, uygulanmakta olan seçim sistemi de değişmiş, adaletsiz ama istikrarlı çoğunluk sistemi yerine adaletli ama daha istikrarsız olan nispi temsil sistemi ikame edilmiştir.

Nispi temsil sisteminin uygulamaya geçirildiği daha ilk seçimde ülkede o ana kadar var olan yönetim istikrarı sekteye uğramış ve hiçbir parti tek başına hükümete güvenoyu verecek çoğunluğu elde edememiştir.

Başlangıçta 1961 seçimleri olan nispi temsil sistemi, o tarihten bugüne uygulanmaktadır. Ancak elbette ilk haliyle uygulanıyor değildir. Seçim sistemi temelde nispi temsil sistemi olmakla birlikte farklı uygulamalar söz konusu olmuş, en son haliyle %10 ülke barajlı d’Hondt şeklinde uygulanmaktadır.

Yapılan değişiklikler, kimi zaman iktidar partisinin iktidarını devam ettirebilmesi kaygısıyla yapılmış olsa da, 1995 yılında Anayasaya da giren bir maddeyle temsilde adaleti ve yönetimde istikrarı bir arada gerçekleştirme amacına hizmet için yapılmıştır. Ancak yapılan düzenlemeler nispi temsil sistemlerinin doğurduğu parçalanmış parti yapısına çözüm olamamış, nitekim 2011 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine 15 siyasi parti katılmıştır.

Bu dönemde yapılan 13 genel seçimden 6’sı koalisyon hükümeti kurulmasını zorunlu kılmıştır. Koalisyonların yürütme dayanıklılıklarının düşük olması, bu dönemde yönetim istikrarının istenilen seviyede gerçekleştirilemediğinin açık bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetim istikrarının sağlanmasında tek parti hükümetleri veri olarak alındığında, çoğunluk sisteminin uygulandığı dönemde %100, nispi temsil sisteminin uygulandığı dönemde ise %54 başarımlar sağlandığı görülmektedir.

Öte yandan nispi temsil sistemlerinin nispiyeti de bir başka dikkat çeken husustur. Zira 1980 sonrası dönem incelendiğinde %10 ülke barajı uygulaması partilerin aldıkları oy oranında parlamentoda temsil edilmesine engel teşkil etmektedir. Yapılan seçimlerde %8-9 gibi oranlarda oy alan siyasi partilerin parlamentoda hiç sandalye elde edememesi, temsilde adaleti sağlaması beklenen nispi temsil sistemlerinin adalet mefhumuna gölge düşürmektedir.

Elbette her siyasi partinin kuruluş amacı iktidarı elde etmek ve politikalarını uygulamaya geçirmektir. Ancak gerçek anlamda iktidarı elde edebilecek büyüklüğe ve destekçiye sahip olan partiler, sistemin doğuracağı adaletsizlikleri görmezden gelme eğilimindedir. Dolayısıyla büyük partiler ülke barajının korunması, diğer partiler ise seslerini parlamentoda duyurabilmek için barajın kaldırılması ya da en azından düşürülmesi yönünde beklentilere sahiptir.

Uygulanmakta olan %10 ülke barajının, yönetimde istikrarı sağlamaya yönelik alınan bir tedbir olduğu şüphe götürmezdir. Ancak esas sorun, temsil adaletini de bozan bu uygulama sonucunda yönetim istikrarı da sağlanamaz ise, seçim sisteminin amaçlarının her ikisinden de ödün verilmiş olmasındadır.

Uygulanmakta olan %10 barajına rağmen seçimlerin nispiyetinin artırılması adına baraj uygulamasının bölgesel olarak küçük partiler adına esnetilebilmesi mümkündür. Buna göre seçim kanununda yapılacak bir düzenleme ile bir siyasi parti %10'luk ülke barajını aşmasa bile, bir seçim çevresinde örneğin geçerli oyların %25'ini almışsa milletvekili dağılımına o seçim çevresi için dâhil edilebilir. Bu uygulama BDP gibi bölgesel partilerin %10 barajının etrafından dolanarak bağımsız adaylar göstermek suretiyle meclise girmeye çalışmak yerine parti çatısı altında seçimlere katılmalarını sağlayacaktır.

Ayrıca seçmenler tarafından %10 barajını geçemeyeceği düşünüldüğünden oy tercihinde göz ardı edilen partilerin de belirli bölgelerde iddialı konuma gelmeleri neticesinde seçmenlerin birinci tercihlerini sandığa yansıtmaları, demokrasinin gelişmesi adına olumlu sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKLAR

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, (2000). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara
- AKGÜN, Birol, (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları, Ankara
- ARSLAN, Rıza, (2001). *Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi*, Vipaş Yayınları, Bursa
- ASİLBAY, İ.Halil, (2013), *Parlamentar Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 104
- ATAR, Yavuz, (2006). *Seçim Hukukunun Güncel Sorunları*, Anayasa Yargısı 23, 211-235, Ankara
- BAL, Bülent, (2001). *İstikrarsız Parlamentarizme Karşı Başkanlık Sistemi*, Der Yayınları, İstanbul
- BARRY, Norman P., (2004). *Modern Siyaset Teorisi*, (Çevirenler: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), Liberte Yayınları, Ankara
- BECEREN, Ertan ve Kalağan Gökhan, (2007), *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı 11, İstanbul
- BEZCİ, Bünyamin, (2005), *Demokrasi ve Başkanlık Sistemi*, Yönetim Bilimleri Dergisi, 3:2
- BULUT, Nihat, (2003). *Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- BURDEAU, Georges, (1964), *Demokrasi –Sentetik Deneme-*,(Çeviren: Bülent Nuri Esen), Ajans Türk Matbaası, Ankara
- CANİKLİOĞLU, Meltem Dikmen, (1999), *Seçim Sistemlerinin Siyasal İstikrarı Sağlamasındaki Rolü*, Anayasa Yargısı Dergisi cilt 16, Ankara

- COTTERET, Jean-Marie ve Emeri, Claude, *Seçim Sistemleri*, (Çeviren: Ahmet Kotil), İletişim Yayınları
- ÇAM, Esat, (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınevi, İstanbul,
- DAHL, Robert, (2001). *Demokrasi Üstüne*, (Çeviren: Betül Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara
- DOĞAN, D. Mehmet, (1997). *Halka Karşı Demokrasi*, İz Yayıncılık, İstanbul
- DURGUN, Şenol, (1999). *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye’de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü*, Nobel Yayınları, Ankara
- DURSUN, Davut, (2002). *Siyaset Bilimi*, Beta Basımevi, İstanbul
- DUVERGER, Maurice, (1998). *Siyaset Sosyolojisi*, (Çeviren Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul
- DUVERGER, Maurice, (1962). *Partiler ve Siyasal Rejimler*, (Çeviren Ergun Özbudun), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1962, cilt 19, sayı 1-4, 95-171
- EREN, Emrah Karaca, (2002) Başkanlık Sisteminin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye’de Uygulanabilirliği, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ankara
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, (2010), Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz,
- GÖNENÇ, Levent, (2011), Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği, Güncel Hukuk
- GÖNENÇ, Levent, (2011), Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,
- GÜNAL, Erdoğan, (2005). *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, Turhan Kitabevi, Ankara

- GÜRBÜZ, Yaşar, (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Beta Basımevi, İstanbul
- KAPANİ, Münci, (1988). *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, (1970). *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Sevinç Matbaası, Ankara
- KÖKER, Levent, (2006). *Seçim Sistemleri ve Siyasal Çoğulculuk*, Anayasa Yargısı 23, 199-210, Ankara
- KUZU, Burhan, (1999). *Bugünkü Seçim Sistemimiz ve Bazı Öneriler*, Anayasa Yargısı 16, 254-293, Ankara
- KUZU, Burhan, *Türkiye İçin Başkanlık Sistemi*, Fakülteler Matbaası İstanbul,
- LİJPHART, Arend, (1984). *Çağdaş Demokrasiler (Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri)*, (Çeviren: Ergun Özbudun, Ersin Onulduran), Yetkin Yayınları, Ankara
- LOCKE, John, (2004) *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, (Çeviren: Fahri Bakırcı), Babil Yayınları, Ankara
- ÖZTEKİN, Ali, (2000). *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara
- POWEL, Bingham, (1990). *Çağdaş Demokrasiler, Katılma, İstikrar ve Şiddet*, (Çeviren: Mehmet Turhan), S Yayınları, Ankara
- SABUNCU, Yavuz, (2006). *Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları*, Anayasa Yargısı 23, 191-197, Ankara
- SCHMİDT, Manfred G., (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çeviren: M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara
- SEZEN, Saim, (1994). *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan yayınları, Ankara
- TANÖR, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi, (2001). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

- TEZİÇ, Erdoğan, (2003). *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul,
- TOSUN, Gülgün Erdoğan ve Tosun Tanju, (1999). *Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa Yayınları, İstanbul
- TUNCER, Erol, (2006). *Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği*, Anayasa Yargısı 23, 167-182, Ankara,
- TÜRK, Hikmet Sami, (2006). *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, Anayasa Yargısı 23, 75-113, Ankara
- TÜSİAD, (2002), *Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar Cilt I Ana Rapor*, Yayın No. TÜSİAD-T /2002-12/326, İstanbul
- ULUŞAHİN, Nur, (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara
- YAVAŞGEL, Emine, (2004). *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- YILDIRIM, Murat, (2001), *Milli Egemenlik Kavramı ve Türkiye'de Seçim Sistemleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sivas
- YSK, (2011). *12 Haziran 2011 XXIV Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları Karar No: 2011/ 1070*, 23.06.2011 Tarih ve 27973 Sayılı Resmi Gazete
- YÜCEL, Bülent, (2003), *Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:52, Sayı:4, Ankara

DİĞER KAYNAKLAR

<http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/kitap/1982ana.doc> (10.06.2010)

<http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=template&id=19&lang=0> (15.06.2010)

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=42&ust_id=12 (12.07.2010)

http://usam.aydin.edu.tr/analiz/baskanlik_sistemi_abd_turkey.pdf (03.01.2014)

Bahadır GÜL
Yönetimde İstikrar İlkesi Açısından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri
Yüksek Lisans Tezi 2014